

RIMANTAS MATULIS

istoriniai akmenys

RIMANTAS MATULIS

istoriniai akmenys

Vilnius 1990
Eksperimentinė
technikos
paminklų
restauravimo
įmonė

pratarmė

Šiame darbe nagrinėjami ikikrikščioniškojo laikotarpio vartoti apėginiai akmenys, kurių paviršiuje dažniausiai būna iškalti arba išsukti dubenys, kartais didelės įdubos ir grioviai. Baltų kraštuose, taigi ir Lietuvoje, dubenuotųjų akmenų yra itin daug. Pastaruoju metu jų randama vis daugiau - dabar Lietuvos teritorijoje jų žinoma arti 300. Iš jų dubenuotųjų akmenų su apvaliadugniais (smailiadugniais) dubenimis yra per 200. Antra tiek jų tikriausiai jau sunaikinta arba dar tūno žemėje. Maždaug ketvirtadalis visų Lietuvos dubenuotųjų akmenų yra Utenos rajone (daugiau kaip 65). Melioracija ir kraštotyriminkų visuomeninių veikla keičia akmenų išsidėstymo geografiją. Dar visai neseniai buvo žinomos tik kelios dešimtys dubenuotųjų akmenų Utenos rajone ir vienas kitas akmuo kitose Lietuvos dalyse, o dabar tokių entuziastų kaip J.Šliavas Pakruojo rajone, A.Stapulionis Pasvalio rajone ir kitų dėka labai daug dubenuotųjų akmenų įregistruota šiaurės ir vidurio Lietuvoje (Joniškio, Pakruojo ir Pasvalio raj. per 65, Radviliškio rajone bei rytinėje Kelmės ir šiaurinėje Kėdainių rajono dalyse apie 60). Daug istorinių akmenų yra aptikę ir archeologai.

Reikia pabrėžti, kad istorinių dubenuotųjų akmenų nedera painioti su krikščioniškais akmenimis šventam vandeniui laikyti, nors kartais griežtos ribos tarp jų negalima nustatyti. Juoba kad ankstyvųjų bažnytinių akmenų gamybės technologija išsirutuliojo iš pagoniškųjų gamybės būdų. Taip pat su dubenuotaisiais akmenimis nereikėtų painioti akmeninių piestų, trinamųjų ir sukamųjų girmų akmenų (Latvijoje būta atvejų, kai girmų akmenys vartoti aukojimui¹).

Pirmojoje šio darbo dalyje apžvelgiami istoriniai duomenys

Dailininkė DANGUOLĖ BANIENĖ

apie natūralių apeiginių akmenų paskirtį, pateikiami apibendrinti autoriaus ir kitų mokslininkų tyrimai apie aukojimo ir kitus apeiginius akmenis.

Antrojoje dalyje aptariami ženklai akmenyse. Jie irgi būna dvejopi: natūralios kilmės ir iškalti žmogaus. Iš pirmųjų minėtinos pėdos, pasagos, kanopos, žalčiai ir kitos žymės, kurias galima įžiūrėti rievėtame, gruoblėtame akmens paviršiuje. Knygoje daugiau dėmesio skiriama antrai grupei, t.y. žmogaus rankomis iškaltiems ženklams — kryžiams, įrašams, herbams ir kitiems simboliams.

Pabaigoje pateikiami aukojimo akmenų, žymėtųjų akmenų paplitimo žemėlapiai, sąrašai, lentelės bei piešiniai.

1. aukurai

seniausieji duomenys apie aukurus ir aukojimo apeigas

Atkurti istorinių akmenų vartojimo šenovės laikais vaizdą padeda pavimiai, kronikos, pirmieji mūsų krašto istoriniai veikalai.

Kronikose rasime aprašymų, kaip iki krikščionybės įvedimo baltų gentyse, panašiai kaip ir kitose tokios pat ekonominės raidos tautose, įvairiomis progomis aukoti gyvuliai, o neretai ir žmonės. Antai istorikas T.Narbutas rašo, kad mazoviečiams pralaimėjus mūsų su prūsais, mazoviečių valdovo Maso sūnus atvykęs pas legendinį prūsų valdovą Vydevutį (Vaidevutį) prašyti taikos. Ta proga jis įsakęs paaukoti baltą arklį - sudeginti jį gyvą. Taika įsivyravusi². Čia gali būti dalis tiesos, nes balti arkliai daugelyje Šiaurės Europos kraštų buvo laikomi šventais gyvuliais. Jais nebuvo galima arti, jie buvo laikomi tik apeiginiais tikslams.

Apie prūsų paprotį aukoti dievams aukas rašo kryžiuočių kronikininkas P.Dusburgas³. 1365 m. užėmę Ragainę, lietuviai, dėkodami už pergalę, aukojo tauro kraują⁴. Pasak V.Manharto, lietuviai dangaus ir žemės dievybei po šventais ažuolais aukodavo juodą jautį, gaidį, ožį ir statinę alaus⁵. Dar 1425 m. Sembos vyskupas Michaelis išleido įsakymą: "...ateityje slaptai ar net ir viešai teneužmuša gyvulio ir velniams tegu neaukoja jų sueigose, o kiti jiems tam reikalui tegu neparduoda. Nusikaltusieji baustini išplakimu..."⁶. Apie kruvinas aukas rašo ir Janas Dlugošas, Simonas Grunau, Lukas Davidas ir kt. Taigi ši apeiga buvo įprastinis baltų genčių ritualas.

M.Strykovskis taip vaizduoja derliaus šventę baltų kraštuose. Suvežę derlių, trijų keturių kaimų gyventojai spalio pradžioje susirenka į vieną trobą ir aukoja gyvulius: teliuką ir telyčią, aviną ir avį, ožį ir ožką, gaidį ir vištą ir t.t.⁷ Ypač dažnai iki pat XVII a. rašoma apie gaidžio aukojimą. Pretorijui vienas nadržis aiškines, jog tuo siekiama laimės namams, gausybės svirnamams ir derlingumo dirvai. Gaidys visada ištikimai laikosi namų, žadina šeiminingą lauko ir namų darbams. Aukai geriausiai tinka juodas gaidys - visliausias ir balsingiausias⁸. Jau lietuvių raštijos pradininkas M.Mažvydas rašė:

"Baszniczia nog deschim/t/es metu nebuwau
Tektai su burtininkie ant burtas weizdeda/w/au
Begieresny su schw enta burti/n/ikie gaidi walgiti
Neig baszniczie schaukima szeku /k/lausiti"⁹.

Žinių apie gaidžių aukojimą baltų gentyse pateikiama dar ir XIX a. pabaigoje. Antai latvių išeiviai Vitbsko srityje gaidį aukodavo vadinamąją Jurijaus dieną. Iš pradžių apnešdavo jį aplink kiekvieną arklį, paskui įjaudavo arklidėje ir aukos krauju šlakstydavo duris, avižas. Tada, dainuodami dainą apie gaidžio įjovimą, jas sušerdavo arkliams, kad geriau augtų javai ir arkliai gerai estų¹⁰.

Aukojimo papročiai Lietuvoje siejosi su panašiomis apeigomis kitose šalyse. V.Henselis, remdamasis archeologiniais duomenimis, teigia, kad Lenkijoje X-XIII a. prieš statant namą kartais buvo užkasama tauro galva. Toks radinys aptiktas ir po viduramžių miesto Naklės vieno namo pamatais¹¹. Helmoldas rašo, kad Palabių ir obodritų žyniai, apie 1135 m. atsiskyrę nuo krikščionybės, aukojo kraujo aukas¹². Aukojimus su būrimais plačiai praktikavo skandinavai. Edoje rašoma, kad konungas Chalvdanas Senasis vidury žiemos (matyt, solsticijos metu) atlikęs didįjį aukojimą, meldamas, kad jam būtų leista gyventi 300 žiemų. Atsakymas buvęs teigiamas, tik su sąlyga, jeigu konungo giminėje nebus moters ir žemos kilmės vyro¹³. Panašūs papročiai buvo ir kituose Baltijos kraštuose. Nepaprastai išplitusios kraujo aukos buvo antikos pasaulyje (Graikijoje, Romoje, Lidijoje, Kretoje, Hetitų valstybėje, Persijoje, taip pat Dagestane, Osetijoje ir kitur).

Istoriniai šaltiniai mini, kad baltų kraštuose gyvulių kraujas buvo renkamas ant apeiginių akmenų. A.Briukneris devintame savo filologijos studijų tome cituoja Rostovskį, kuris rašo apie garbinamus akmenis, vadinamus "atmeschenes vieta" (atnašavimo vieta?), kurioje buvo aukojamas skystas maistas ir liejamas gyvulių kraujas. Tokių akmenų buvę aplink įvairius miestus: Rositenum (Rezeknė?, gal Raseiniai arba Rasytė?), Russonum (Rusnė?), Duneburg (Daugpilis?). Aplink aukurus buvusi iškasta duobė, jie sutvirtinti. Vėliau aukurai buvę išversti, o aukotojų susirinkimai išvaikyti¹⁴. Čia greičiausiai kalbama apie akmenis su cilindriniais dubenimis. Kasinėjant aplink juos kaip tik aptinkama duobė, o jie patys būna sutvirtinti akmenų postamentu.

Matyt, tokie akmenys minimi ir Jėzuitų 1606 metų metraštyje. Ant duobės krašto žmonės laikę akmenį. Tikėdamiesi geros kloties, į šią duobę jie mesdavo kas ką turėjo valgomo ar geriamo. Tėvo jėzuito rūpesčiu akmenys iš namų buvo išmėtyti ir duobės užlygintos¹⁵. Čia minimi namų aukurai, tad jų dubenys galėjo būti ir smailiadugniai. Metais anksčiau išleistame tome rašoma, kad "kai kurie labai neapsišvietę kaimiečiai, mūsiškių padedami, metė netikusį paprotį garbinti kažkokį akmenį, kurį manė esant derlingumo, vaisingumo ir šeimyninės laimės dievu". 1604 m. buvusios sugriautos namų židinio dievų buveinės..., o jų vietoje pastatyti kryžiai¹⁶. J.Lebedys pateikia žinių iš 1603 m.: "...net akmenis prietaringu būdu garbino..., ir aukojo jiems visų daiktų dešimtąją dalį"¹⁷.

Aiškiausiai ir tiksliausiai tokio tipo namų aukuras aprašomas 1600 m. tome:

"...kai kur saugomi nemaži akmenys, užkasti svirnuose į žemę, plokščiuoju paviršiumi atversti aukštyn, užberti ne žeme, bet apdengti šiaudais; juos vadina deivėmis ir pamaldžiai garbina kaip javų ir gyvulių globėjus. Pati vieta visų pamaldžiai saugoma, kad niekas arčiau neišdrįstų prieiti ir paliesti, nes manoma, kad gali būti nutrenktas. Aukojamas paršiukas, dažniausiai juodas; jį virtą suvalgo šeimos tėvas ir motina kartu su aukojimo burtininke. Mažąsias tiek paršiuko, tiek kito paruošto maisto liekanas kartu su tris kartus po devynis gabalais duonos burtininkė nuneša į svirną ir ten įsias deives viena, visiems pasišalinus, maldauja... Iš pradžių norinčiuosius šitų akmenų pažiūrėti nenoromis vesdavo, bijodamos, kad neužsitrauktų sunkios bausmės už dievybės įžeidimą. Tačiau pamačiusios, kad mes nebaudžiami jų dievus nerūpestingai liečiame ir mindome kojomis, pasijuokė iš savo kvailumo ir be baimės priejo prie akmenų, juos iškasė ir juokdamiesi stebėjosi, kad tiek daug dienų (juos) garbino"¹⁸.

M.Strykiovskio kronikoje aprašomas Goniglis Dzeivas, kuriam ant specialiai įrengto akmens piemenys aukojo aukas, kad vilkai ir kiti žvėrys nekenktų bandai¹⁹.

XVIII a. Vilniaus jėzuitas I.Ostrovskis savo reliacijoje rašo, kad viename užkampyje tarp balų radęs akmenį, kurį žmonės laikę dievaičiu ir senoviškai garbinę. Kiekvieną sekmadienį, esant jaunam mėnuliui, prie to akmens suplaukdavusi daugybė žmonių, kurie aukodavę aukas. Žiemą šis akmuo buvęs paskandintas giliausioje baloje²⁰.

Mūsų laikais yra užrašyta šimtai įvairiausių padavimų ir pasakojimų apie senovės aukojimus ant akmenų. Paminėsime vieną kitą įdomesnį faktą. Tautosakos rankraštyne saugomas 1971 m. užrašytas A.Balzario (50 m.), gy venančio Nociūnų k., Lauksodžio ap., Pakruojo raj., toks pasakojimas. Tame krašte prie didelių akmenų senovėje žmonės aukodavo gyvulius. Per dideles šventes atvedavo avinus ir net jaučius, sukapodavo į gabalus ir sudegindavo. Tokios aukos būdavo atliekamos nuošaliose vietose²¹.

Panašių faktų patikimumas labai priklauso nuo tautosakos užrašinėtojo, kuris pats kartais iš nepatyrimo gali įteigti pateikėjui savo mintis arba užrašyti žmonėms iš literatūros žinomus faktus. XIX a. pirmosios pusės mokslininkų²² L.Jucevičiaus²², S.Daukanto²³, iš dalies T.Narbuto²⁴ užuominos apie aukojimo akmenis yra gana patikimos, nes šie mokslininkai dar buvo nelabai nutolę nuo sakytinės tradicijos.

Aukojimo akmenys žinomi visoms Baltijos tautoms. Henenbergeris ir Pretorijus rašo, kad prūsų žvejai ant aukurų dėdavę pirmąsias sužvejotas žuvis. Vienas toks akmuo buvo prie Tolkemito-Frauenburgo²⁵. Livonijos praeities tyrėjas F.Krūzė XIX a. viduryje aprašė ir nupiešė aukojimo vietą Ergemėje. Čia ant akmens matome maisto gabalų. Daug duomenų apie tokius akmenis pateikia

V.Urtanas²⁶.

Baltarusijos teritorijoje irgi randama tokių aukurų pėdsakų. M.Mialeška rašo, kad prie Naugarduko buvęs akmuo su Dievo Motinos ir Velnio pėdomis. Ant šio akmens žmonės aukoję pinigų, vašką, linus. Dievo Motinos pėdą jie bučiuodavę, o į Velnio pėdą spjauydavę²⁷. Nerimi plaukdami žmonės ties Žodiškėmis mesdavę į akmenį duoną su druska, kad laimingai sektųsi kelionė²⁸ ir t.t.

F.Pokrovskis ir V.Sukevičius²⁹ pateikia padavimą, kad ties Dainavos kaimu, esančiu tarp Lydos ir Varanavo, buvęs didelis akmuo, ant kurio Dainavos kunigaikštis vykdė mirties bausmę nusikaltėliams. Pagonybės laikais mirties bausmė belaisviams ir nusikaltėliams dažnai būdavo susiejama su aukojimo apeigomis. Tačiau baltų kraštuose žmonių aukojimai nėra siejami su akmenimis-aukurais. Antai prasikaltę žyniai, vaidilos būdavo sudeginami dievams. Kronikose rašoma apie belaisvių aukojimą sudeginant. Legendiniais Vydevučio laikais po pergalės prieš mozūrus ant balto žirgo buvęs sudegintas mozūrų karys³⁰. Apie 1048 m. "danų karalius... Svenas, saugodamas nuo latvių, žemaičių ir kuresarų antpuolių, įstatė drauge... sargų, kurie sergėtų nuo antpuolių pašalius... jo pasviečio ir jo salų, vienok tie sargai ne vien nesergėjo, bet patys savo kaimuose gaudė žmones ir pardavinėjo žemaičiams ir latviams, kurie, sako, ne vien prekiauja to...ais žmonėmis, bet dar patys reikalauja vergų dėl namų darbų ir dėl aukų savo dievams"³¹. T.Narbutas skelbia, kad Latvijoje VIII a. (?) buvęs paprotys aukoti pirmąjį belaisvį³². Prie Turaidos pilies 1192 m. buvęs paimtas į nelaisvę kryžiuotis Teodorikas, kurio likimą nulėmė švento arklio ištrauktas burtas palikti jį gyvą³³.

Duomenų apie kryžiuočių aukojimą sudeginant pateikia įvairių metų kronikos: 1205 ir 1209³⁴, 1218, 1261 (burto nulemtas Hirtzhalso paaukojimas per H.Manto sukilimą)³⁵, 1279³⁶, 1311³⁷, 1320³⁸, 1329 ar 1337³⁹, 1365⁴⁰, 1383⁴¹, nenurodant datos⁴². 1218 m. popiežiaus Honorijaus III bulėje kalbama apie vaikų žudymą (aukojimą?)⁴³. Tą patį sako ir legendos apie Ramovės ažuolą: ties Patrimpo stabu čia buvę aukojami vaikai (S.Grunau, M.Pretorius ir kt.). Legendos pasakoja, kad ir abu pirmieji Prūsijos valdovai Vydevutis ir Prutenis pasiaukoję susideginami. Pasak M.Pretoriaus, Pykuolis iš mirusiųjų karalystės neduodavęs gyviesiems ramybės tol, kol negaudavęs aukos. Jei Pykuolis pasirodydavo trečią kartą, vaidila prie švento ažuolo įsipjaukdavo sau ranką ir nuleisdavo kraują⁴⁴.

Visiems žinomas karių pasiaukojimas susideginant Pilėnuose. 1336 m. Vygandas Marburgietis rašė, kad viena moteris kirviu išžudė apie 100 pagonių⁴⁵, pilies valdovas Margis - savo šeimą ir visi kartu su turtu susidegino didžiuliam lauze. Toji moteris, matyt, buvo žynė šventikė. Apie žynę pranašę Galindų žemėje rašo P.Dusburgas⁴⁶. Moterys žynės, burtininkės baltų kraštuose galėjo

būti matriarchato palikimas.

Gvaninio kronikoje rašoma, kad 1431 m. per lenkų kovas su rusais rusai kariai nužudę lenkų karį, išėmę vidurius ir deginę juos specialiame inde, būrė, kad sėkmė lydėtų artėjančių mūši⁴⁷ (būrimas vidurius buvo plačiai žinomas ir daugelyje kitų Europos kraštų). Palabių gentis heruliai, anot Helmoldo, krikščionių krauju šlakstė savo stabus⁴⁸. Apie tai, kad heruliai aukodavo dievams luošius ir senius, rašo S.Daukantas, remdamasis Prokopijaus veikalu "Apie gotų karą"⁴⁹. Žmonių aukojimą slavų kraštuose, be Helmoldo, aprašė Adomas Bremenietis, Titmaras ir Nestoras⁵⁰.

Ne išimtis buvo germanų, keltų, trakų bei finougrių gentys. Remdamasis Saksu Gramatiku, T.Narbutas rašo apie Rytų Pabaltijo šiaurinę dalį, matyt, Estiją. 778 m. mirus skandinavui valdovui Regnarui Lodbrokui, jam priklausęs Rytų Pabaltijys atitekęs sūnui Hvidserkui. Sukilę vietiniai gyventojai jį sugavę ir gyvą sudeginę lauze savo dievams⁵¹. Pasak Herodoto, trakų gentys V a. pr. m. e. kas penkeri metai aukodavę po vieną burtais išrinktą žmogų. Aukojamasis dievui Zamolksui turėjęs perduoti gyvųjų troškimus. Pasmerktąjį vyrai mesdavę į orą. Jeigu aukojamasis pasismeigdavo ant smailių iešmų, tai laikydavę dievo malonės ženklu, o jei likdavo gyvas - ieškodavę kitos aukos⁵². Panašių duomenų pateikia danų, germanų, galų, britų, skitų, sarmatų, romėnų, graikų ir kt. papročių aprašymai.

O ar buvo aukojami žmonės ant aukurų? Pažiūrėkime, ką apie tai sako istoriniai šaltiniai. Apie žmonių aukurus germanuose rašė Kornelijus Tacitas. Ant vieno tokio miške buvusio aukuro germanai paaukoję po mūšio nudūrę pirmųjų eilių romėnų tribūnus ir centurionus⁵³. Keltų šventikai druidai aukurus laistydavę belaisvių krauju⁵⁴. Britų salų keltų gentys, pasak K.Tacito, iškirto girias, skirtas negirdėtiems prietarams: jie laikė savo šventa pareiga laistyti aukurus belaisvių krauju ir klausyti dievų valios, aukodami žmonių vidurius⁵⁵. Biblijoje irgi minima, kad Abraomas ruošėsi paaukoti ant aukuro savo sūnų Izaoką⁵⁶.

Labai žiaurus žmonių aukojimas aprašomas Vakarų pusrutulyje actekų žemėje: "Prie akmeninio stabo jie (konkistadorai) pamatė akmenį, ant kurio dar tebegaravo žmonių širdys. Šventyklos papėdėje ispanai suskaičiavo 137 tūkstančius žmonių kaukolių... Karo dievo garbei šventyklos atidarymo proga buvo nužudyta 20 000 belaisvių, valdovo Montesumos vainikavimo proga - 12.000 aukų"⁵⁷.

Pietų Azijoje žmonės tebeaukjami iki mūsų dienų. Indijos spaudoje buvo aprašyta, kad 1968 m. Utar Pradešo valstijos Deorijos apygardoje deivei paaukotas 12 metų berniukas, kaime netoli Udaipuro (Radžastano valstija) kontraktantas nužudė (paaukojo) berniuką deivei, kad ši padėtų pastatyti užtvanką. Keletas žmonių paaukota ieškant lobio, kurį esą buvo galima rasti tik

motinos žemės deivei padedant ir t.t.⁵⁸

Peržvelgus visus žmonių aukojimų aprašymus, niekur neaptikta duomenų, kad baltų kraštuose būtų buvę aukojama ant akmenų. Aukos dažniausiai būdavo gyvos sudeginamos. Tiesa, legendose minima, kad žmonės žudyti ant Dainavos akmens ir Puntuko (Anykščių raj.). Ant pastarojo buvęs nužudytas kaimo žmogus Pentikis, kitur minima, kad šioje vietoje buvęs sudegintas karžygis Puntukas (plačiau - skyriuje "Natūralūs apeiginiai akmenys").

Mokslininkų nuomonė apie mūsų apeiginius akmenis yra nevienoda. Pasak kalbininkų, tarp jų ir K. Būgos, žodis "aukuras" yra Daukanto nukaltas naujadaras, jungiantis žodžius "auka" ir "kurti" (plg. ugniakuras)⁵⁹. Kiti šia prielaida abejoja, nes šis žodis yra plačiai paplitęs.

Aukurais, arba aukojimo akmenimis, mokslininkai domisi nuo senų laikų. Jau K. Tacitui rūpėjo legendinis Odisėjo aukuras Germanijoje. Jis rašo, kad kitados Asciburgijoje (dabar Asbergas) prie Reino rastas Odisėjo aukuras, paženklintas tėvo Laerto vardu, taip pat paminklų ir kapų su graikiškais įrašais Germanijoje ir Retijos pasienyje⁶⁰.

Naujesnių laikų istorikai bei archeologai, sakysim, L. Niderle⁶¹ ir kiti, akmenis su dubenimis, išraižytais grioveliais dažniausiai laiko aukojimo akmenimis.

natūralūs apeiginiai akmenys

Labai svarbi ir paini problema yra nustatyti, kodėl prie vienu akmenų buvo aukojamos aukos, o prie kitų - ne. O gal senovėje apeigos buvo atliekamos prie visų didesnių arba keistesnės formos akmenų? Ką reiškia kronikose minimas akmenų garbinimas? Ar patys akmenys buvo dievinami, ar jie tebuvo altoriai, prie kurių žmonės bendraudavo su dvasiomis, dievais, o gal ir vienu Dievu? Atsakymo bandysime ieškoti tirdami gamtinius (žmonių neapdirbtus) apeiginius akmenis. Pirmiausia aptarsime keletą tipišku žinių, kaip baltų kraštuose garbinami paprasti akmenys. Oliveras Scholastikas (Oliverus Scholasticus, miręs apie 1225 m.) rašė: "šaltinius ir medžius, kalnus ir kalvas, uolas ir slėnius garbino"⁶². Sebastianas Miunsteris (XVI a. I pusė) mini, kad baltai garbina medžius, akmenis ir kt.⁶³ 1579 m. į žemaičių vizitatoriaus Tarkvinijaus Pekulo klausimą Kaltinėnų vikaras (?) atsako, kad jis girdėjęs apie gyvačių, medžių ir akmenų garbintojus, tačiau nežinąs, kur jie yra⁶⁴.

1693 m. švedų generalgubernatorius Hastferas išleido įsakymą aukavietes, kryžius (krikštus?), girias, krūmus, akmenis kartu su aukomis sugriauti, sukapti, sudeginti⁶⁵.

Akmenis garbino, juos stebuklingais laikė ir mūsų kaimynai germanai. Skandinavų epe Edoje yra užuominų apie priesaikas prie "šventų baltųjų akmenų"⁶⁶. Pasak Teilorio, dar XVIII a. pabaigoje Norvegijos kalnuose valstiečiai garbindavo apvalius akmenis: kiekvieną ketvirtadienį prieš ugnį tepdavo juos sviestu, o tam tikru metų laiku mirkydavo aluje, tikėdami, kad šitaip pagerbti akmenys neš laimę namams⁶⁷. Akmenų kultas buvo paplitęs antikos pasaulyje. Pasak Hesychio, akmenys buvę skirti kai kur Saturnui, kai kur Jupiteriui ir Saulei⁶⁸. Panašių duomenų aptinkama "Izidoriaus gyvenime", "Finikiėčių teologijoje". Čia akmenys, vadinamieji Baetylia, siejami su dievu Uranu⁶⁹. Graikai turėjo akmenų, pašvęstų ir Merkurijui⁷⁰.

Netiesiogiai apie akmenų garbinimą užsimena ir šventasis Paulius: "...būdami dieviškos giminės, neturime manyti, jog Dievybė esanti panaši į auksą, sidabrą, akmenį arba į meno ar žmogauj minties kūrinį"⁷¹.

Duomenų apie akmenų kultą turime iš Kretos, Romos, Izraelio, Egipto, Arabijos (Kaabos akmuo ir kt.), Sibiro tautų, Indijos, taip pat iš Australijos aborigenų bei Amerikos indėnų. JAV teritorijoje gyvenę dakotai, radę apkritą riedulį, jį nudažydavo, paskui nešdavo jam dovanas ir prie jo meldavosi⁷². Gvianos indėnų (Lotynų Amerikoje) manymu, akmenyse gyvenančios net

penkeriopus dvasios. Kiekviena jų turinti išsirinkusi būstą skirtingame akmenyje. Kiekvienas šamanas savo būste laiką po du akmenis: viename slypinti paties šamano dvasia, o kitame - šios dvasios žmona. "Tu, kuris gyveni amžinai, tu visazinis", - kreipiasi šamanas į tokį akmenį⁷³.

Begales tokių aprašymų pateikia Herodotas, Tacitas bei kiti antikos autoriai. Daug aukojimų ant akmenų aprašymų surinko mokslininkas Grantas Alenas (Grant Allen). Juos kiek sutrumpinęs į lietuvių kalbą išvertė J.Šliūpas. Jis pabrėžia, kad, G.Aleno nuomone, akmenų garbinimas kilęs iš antkapinių paminklų, tai yra mirusiųjų kulto⁷⁴.

Šio tipo akmenys neturi jokių išskirtinių požymių, todėl juos suregistruoti yra neįmanoma. Dalis jų vadinama laumių, velnio akmenimis, Dievo stalais arba sostais. Sakysim, Painskės k. (Zarasų raj., Pakniškių ap.) yra akmuo "Laumės stalas". Pasakojama, kad seniau, pabaigę pavasario laukų darbus, žmonės kurį nors sekmadienį rinkdavęsi prie to akmens ir linksmindavęsi. Pasilinksminimo metu ant akmens dėdavę aukų: duonos riekių, mėsos, pylę alaus, mīdauš ir kt. Tuo būdu meldę laumes saugoti laukus⁷⁵. Akmens paviršius buvo gana lygus, panašus į stalą. Jis gulėjo apie 1 km į vakarus nuo Vozgėlių piliakalnio. 1973 m. melioratoriai šį akmenį atvilko į Davainius ir kartu su kitu dideliu akmeniu pastatė abiejose Užpalių-Dusetų kelio pusėse. "Laumių stalas" liko toje pačioje kelio pusėje, kur buvo.

Plungės raj., Šašaičių k. yra akmuo, vadinamas "Dievo stalu". Ant jo dabar pastatyta koplytėlė. P.Taraskos nuomone, Alytaus raj., Parėčėnų ap., Papėčių k. "Laumės akmuo" yra buvęs aukuras⁷⁶. Laukagalio k. (Kaišiadorių raj.) yra "Velnio sostas".

Natūralaus apeiginio akmens kartu su visu pagoniško kulto kompleksu fragmentas yra išlikęs Šilalės raj., Vytogalos ap., Vaitimėnų k. miške. Akmuo vadinamas "Velnio stalu", o pati vietovė - Romės lauku. Pavadinimas siejasi su kulto vietų pavadinimais - Ramovė, Romainiais (Nevėžio deltoje ir Semboje), Rambynu. Greta esąs ežeras ir miškas vadinamas Stabine (prūsiškai stabis "akmuo"). Pastaruoju metu akmuo suskaldytas, likusios tik didžiulės skeveldros, plokštės. Akmuo aprašytas P.Taraskos⁷⁷ ir kitų archeologų.

Prie natūralių apeiginių akmenų sąlygiškai galime skirti ir Akmens k. (Jakėnų ap., Varėnos raj.) akmenį. Sąlygiškai todėl, kad jis galėjo būti aptašytas - labai panašus į stulpą. Įdomu, kad nuo šio akmens nei kaimas gavęs savo vardą. Viršutinėje akmens dalyje yra iškalta stati apie 3 cm skersmens ir 5 cm gylgio duobutė. Greta kitoje duobutėje įstatytas metalinis kryžius, apie kurį skylutė užlieta metalu. Prie įprastinių dubenuotųjų akmenų šio akmens skirti negalima, nes dubenėlis greičiausiai iškaltas moderniais įrankiais kryžiui įstatyti. Gal kada čia būta kryžiaus su dvišakiu išsišakojimu - apačia įstatyta į dvi duobutes. Akmuo vadintas "Užkeikta merga", suakmenėjusia dėl to, kad nenorėjusi tekėti

už nemylimo vyro. Maždaug 100 m nuo akmens yra labai sena medinė bažnytelė, rėsta kirviu. Pasak P.Taraskos⁷⁸, žmonių tikėta, kad akmuo yra stebuklingas, turi gydomųjų galių. Dešimtą penktadienį po Velykų prie akmens rinkdavosi daug žmonių, ypač moterų, ir eidavo aplinkui jį, o paskui į bažnytelę keliaklūpsčia. Tikėta, kad po to ligoniai gali staiga pasveikti. Prie akmens buvo dedamos aukos: linų ryšeliai, prijuostės, gėlės, smulkūs pinigėliai ir kt⁷⁹. Ar nebus tas antkapinis akmuo, paverstas aukuru, nepaprastai archaisko mirusiųjų kulto reliktas? Gal neatsitūkinai jis tūno Dzūkijos miškuose, kurių nepasiekė dubenuotųjų aukurų darymo paprotys. Pagal P.Taraskos klasifikaciją šį akmenį galima skirti ir prie stabakūlių⁸⁰. Panašios paskirties turbūt buvo ir Žemėsios Panemunės stulpo pavidalo akmuo, ant kurio, pasak padavimo, stovėjusios stabų stovylos⁸¹.

Kad mitologiniai akmenys - suakmenėję žmonės - dažnai buvo verčiami aukurais, rodo ir kaimyninių tautų papročiai. Antai XIX a. pabaigoje Vitebsko gubernijoje, Kamenecko valsčiuje, Kamenio kaime ir Sebežo paviete Zagorės kaime buvo "Piastuno" ir "Babkos" akmenys, laikomi suakmenėjusiais žmonėmis. Ant šių akmenų aukota duonos kriaukšlės, smulkūs pinigėliai, audekai, uogos ir kt⁸².

Buvo aukojama ir prie mitologinių akmenų, vadinamųjų mokų. Lietuvoje yra įregistruoti penki mokai (čia neįskaitomi panašios paskirties akmenys, vadinami kitais vardais): netoli Dieveniškų (Šalčininkų raj.), Žeimelio apylinkėse (Pakruojo raj.), Naurašilių ("Mokulas", Panevėžio raj.), Sukinių (Ukmergės raj.), Šeimaties (Utenos raj.). A.Tautavičius spėja, kad prie Sukinių k. moko buvo aukojama. XIX a. viduryje dvarininkas P.Vilčinskis kasinėjo šio akmens aplinką ir čia aptiko ažuolų anglių bei kitokių radinių⁸³.

Aukojimo akmenimis virsdavo ne tik žmonių, bet ir gyvulių pavidalo akmenys. Antai aukota ir prie tariamos akmeninės žalčio Vyžo galvos, buvusios netoli Vyžuonų (Utenos raj.). Gipsinę jos kopiją galima pamatyti Architektūros muziejaus tarnybinėse patalpose Vilniuje (iš sienos išsikišusios galvos dalies aukštis, plotis ir ilgis apie 20 cm). Akiras manė, kad ta žalčio galva buvo iškalta iš akmens, nors geriau ištyrus matyti, jog tai natūralus, kiek padailintas akmuo. Jame nėra jokios simetrijos. Akiras teigia, kad stabmeldystės laikais šis akmuo buvęs ant skaldytų akmenų pastovo ties aukuru lygumoje tarp Utenos-Debeikių vieškelio ir Kartuvių kalno. Greta degusi amžinoji ugnis. Vėliau išlikęs paprotys kovo mėnesio pabaigoje; sekmadienį, čia rinkūs žmonėms. Kitą atvažiuodavę net 60-80 km, atveždavę aukų: balandžių, avinų, žąsų, laukinių žvėrelių ir rankų durbinių. Aukas dėdavę ant aukuro ir degindavę Dievo garbei⁸⁴. Šaltinyje minimos vaidilutės (vaicilytės), krivis... Aišku, be mitologijos, čia yra ir romantikos. Vis dėlto aukojimo ties šiuo akmeniu faktas, matyt, nėra iš pirmo išlaužtas. Kadangi Vyžuonų bažnyčia statyta Vytauto laikais (dabar perstatyta),

o šią žalčio Vyžo galvą kun. Drukteinas rado bažnyčios rūsyje per remontą, galima manyti, kad ji čia atvežta ir paslėpta, siekiant atitraukti žmones nuo pagoniškų apeigų.

Yra ir kitokių gyvūnų vardais vadinamų akmenų. Antai miške netoli Genionių k. (Pavarenio ap., Varėnos raj.) yra akmuo "Kiškių bažnyčia"⁸⁵. Tiesa, pavadinimas gali būti ir atsitiktinis ar humoristinis, bet gali sietis ir su kiškių aukojimu ar jų kultu. Bychovco kronikoje rašoma, kad kunigaikščio Miindaugo "krikštas buvo apgaulingas, jis slapčia nuolat aukojo aukas savo dievams - visų pirma namų dievui Kalveliui, dievui Rykiui, zuikių dievui ir Medynai. Būdavo, jei išjos į lauką ir kiškis perbėgs per lauką į priešais esantį mišką, tai jis į tą mišką nejoja ir žmonėms draudžia, kad ten nė žabelio nenulaužų..."⁸⁶

Netoli Žaslių, Guronių k., yra nedidelis kalnelis, vadinamas irgi "Kiškių bažnyčia", gretimas kalnelis - "Zvaninyčia". Su pagonišku kultu šias kalveles sieja R. Batūra⁸⁷. Prie Druskininkų, Gailiūnų k., taip pat yra dvi panašios kalvelės, kurių didesnioji (4 m aukščio) vadinama "Ožkos bažnyčia", arba "Milžino kapu"⁸⁸. Gal tokio kulto reliktas yra ir iki šiol gyvas vaikų paprotys, pakėlus ir laikant už ausų, klausiti: "Ar matai kiškio bažnyčią?"

Rokiškio raj., Obelių ap., netoli Ignotiškio vnk. (Vyžuonos girininkija) miške yra apie 2,5 m aukščio ir apie 4 m pločio paprastas granitinis riedulys, vadinamas "Ožakmeniu". Vietiniai žmonės pasakoja, kad akmuo šį vardą gavo nuo laukinės ožkos (stirnos), kuri ant šio akmens išsigelbėjusi nuo vilkų. Tačiau ši legenda gali būti ir vėlesnė žodinė tradicija, o akmuo galėjo būti susijęs ir su senaisiais tikėjimais. Dar vienas "Ožakmenis" yra Siponių k. (Mantviliškio ap., Kėdainių raj.).

Įdomus natūralus akmuo - konglomeratas, vadinamas "Ožkų pečiūmi", iki nesenu laikų kyšojo skardžio vidury ties Verknės žemupiu. Vėliau jis nugriuvo žemyn. Kada ir kodėl ant jo buvo kepamos ožkos, - sunku pasakyti. Kultūros paminklų sąrašė yra ir "Raganos pečius" - akmuo Prienų raj., Stakliškių ap., Noreikiškių k. "Raganos krosnis" yra ir Vilniaus raj., Vindžiūnų k. (tarp Šumsko ir Medininkų)⁸⁹.

Kas plaukė Nerimi pro Turžėnus (Užusalių ap., Jonavos raj.), be abejo, yra matęs, kaip spėjama, didžiausią Lietuvos upių akmenį "Gaidelį". Viršum vandens iškilusi jo dalis yra apie 5 m ilgio ir 3-4 m pločio⁹⁰.

Taigi kiškių ir ožkų bažnyčios, pečiai bei kiti akmenys, vadinami gyvūnų vardais, greičiausiai sietini su aukojimo apeigomis. Kitaip sunku būtų paaiškinti tokių iškilnių pavadinimą kaip bažnyčia. O pečius arba krosnis negali būti atsieti nuo ugnies, šiuo atveju - apeiginės, degintos aukojant aukas prie aukurų.

Plačiausiai Lietuvoje žinomi natūralūs aukojimo akmenys yra Puntukas (Anykščių raj.) ir nebeišlikęs Rambyno aukuras (Šilutės raj.). Puntukas - vieną didžiausių Lietuvos akmenų. Jo ilgis - 6,9 m, plotis - 6,7 m, aukštis - 5,7 m⁹¹. Apie

ši akmenį užrašyta daug padavimų. Vienas sako, kad ant Puntuko dedamas aukas vogdavęs toks žmogus Pentikis. Žmonės patykoję vagį ant to akmens užmušę, bet ir aukas nustoję aukoti, o patį akmenį pavadinę Puntuku⁹². Kitas padavimas sako, kad akmens vardas kilęs iš to, jog čia buvęs sudegintas karžygis Puntukas⁹³.

Rambyno aukuras buvo labai įspūdingoje vietoje - ant aukšto Nemuno šlaito. Dabar tas šlaitas jau toli nuplautas - Nemunas nusinešė visą Rambyno kalną kartu su buvusiu aukuro vieta. Pats akmuo buvo suskaldytas malūno gimoms 1811 m. Akmens skeveldras žmonės rinkę, manydami, kad jos teikiančios namams laimę ir saugančios nuo ligų⁹⁴. E. Gizevijus, nors pats akmens nebuvo matęs, 1837 m. rašė, kad ant jo šonų buvę įskalta visokių ženklų: šventyklos piešinys, gyvulių pėdų, kalavijas, kažkokių į hieroglifus panašių ženklų. A. Tautavičiaus nuomone, pasakojimai apie šiuos ženklus yra prasimanymai⁹⁵. P. Tarasenko, remdamasis "Klaipėdos žiniomis" (1924, Nr. 115), mini čia buvus žmogaus delną, pėdą, arklą⁹⁶. Dar pridursime, kad akmuo buvęs raudonai juodas, iškilęs iš žemės nuo 1,7 iki 3 m⁹⁷.

Apibendrinant visus duomenis, galima pasakyti, kad įvairių autorių minimi ženklai gali būti romantikų prasimanymai, juoba kad ant kitų akmenų Lietuvoje tokių ženklų niekur neaptikta. Dar daugelyje vietų yra akmenų, ant kurių vietiniai žmonės įžiūri visokiausių dalykų, nors iš tikrųjų tai tėra natūralūs gamtiniai gruoblėto, gysloto arba suskeldėjusio paviršiaus akmenys. Jei ant akmens aptinkamas giminės herbas ir raidės - ribų ženklai, tai visada yra įskalti labai ryškiai ir giliai. Jie paprastai abejonių nekelti.

Prie neapdirbtų aukurų veikiausiai skirtinas "Dubysos akmuo", esąs Spandotų k. (Pagojūkių ap., Raseinių raj.). Akmens ilgis - 7 m, plotis - 4,5 m, aukštis - 4 m. Netoli akmens Dubysoje buvo aptikti tauro ragai. Jie buvo saugomi Tytuvėnų miškų ūkyje⁹⁸, o dabar perduoti Kauno zoologijos muziejui. Ragų radimo istorija tokia. Dubysos šlaite, papievyje, 1954 m. vasarą Petras Ganusauskas aptiko kelis upės išplautus ažuolo kamienus, kuriuos dengė 4 m storio žemės sluoksnis. P. Ganusauskas ketino ažuolus panaudoti malkoms ar kitiems ūkio reikalams ir pradėjo kasti. Jam sutrukdė šaka - norėjo ją nukirsti, bet paaiškėjo, kad tai tauro ragas. Netrukus buvo ištraukta visa tauro kaukolė. Jos kaktą P. Ganusauskas apkapojo, nulygino. Po kitų metų pavasario potvynio rastas ir mentės kaulas⁹⁹.

Taigi čia kitados galėjo vykti tauro aukojimas, panašiai kaip kunigaikščio Kęstučio laikais. Padavimas pasakoja, kad 1351 m. Kęstutis aukojo dievams jautį, pririštą tarp dviejų stulpų. Kunigaikštis, prakirtęs jaučiui sprando gyslą, pagal kraujo tekejimą spėjo dievų valią - ar jie pritarę kunigaikščiui, jeigu jis su visa lietuvių tauta priimtų iš Vengrijos karaliaus Liudviko krikštą. Iš pradžių jis sutiko krikštytis, bet paskui naktį iš stovyklos pabėgo. Tai įvyko Lietuvos

pasienyje per karą dėl Volynės. Idomi detalė, kad priesaikos metu lietuviai šlakstėsi jaučio krauju rankas ir veidą¹⁰⁰.

Panagriniškime aukurų ryšį su šventaisiais medžiais, pirmiausia ažuolais. V. Urbanavičius paskelbė tekstą, užrašytą Vilniaus jėzuito T. Dochterovičiaus 1724-1725 m. per misiją Ramygaloje. Okainių kaime buvęs sunaikintas apvalus akmuo, vietos gyventojų vadintas "Šora". Anksčiau jis gulėjęs kalne tarp dviejų medžių ir buvęs garbinamas kaip dievaitis. Per misiją akmuo jau buvęs kryžkelėje, bet kaimo žmonių vis tiek laikytas stebuklingu¹⁰¹.

Tokių aprašymų yra ir daugiau. Atkreiptinas dėmesys į šiuo metu prie kulto akmenų augančius ažuolus. J. Šliavas rašo, kad ties Kareiviškio k. (Staciūnų ap., Pakruojo raj.), kairiajame Kruojos upelio krante, prie pat vandens guli "Perkūnijos" akmuo. Kitoje upelio pusėje, 10 m nuo akmens, auga didžiulis, labai šakotas ir gumbuotas, 1,5 m skersmens ažuolas. J. Šliavas, remdamasis Manhartu¹⁰², spėja, kad kaip tik tokie ažuolai būdavo laikomi šventais¹⁰³. Netoli spėjamo aukuro Tamošaičių k. (Tauragės raj.) auga šimtameis ažuolas¹⁰⁴. Pasvalio raj., Kriklinių ap., Moliūnų k., dešiniajame Pyvesos krante, miške, yra labai didelis akmuo, o ties juo - 6 m apimties ažuolas. Telšių rajone prie seno trikamienio Vembūtų ažuolo (apie 30 m aukščio), netoli Lauko Sodos, Jomanų pamiškėje, taip pat guli didelis akmuo¹⁰⁵. Pora šimtų metrų nuo garsiojo Puntuko keroja keli šimtamečiai ažuolai, 60 m nuo Laukagalio aukuro (Kaišiadorių raj.) - irgi palyginti nemažas ažuolas. Žinoma, šie ažuolai pagonybės laikų nesiekia, bet ne vienas jų gali būti pasisėjęs iš anų garbintų ažuolų.

Negalima apeiti ir padavimų bei romantikų pagražintų legendų apie aukurus, buvusius senuosiuose miestuose, kulto centruose ir kitur. Sakoma, kad prie didžiojo Perkūno ažuolo Plungės parke buvęs aukuras¹⁰⁶. Romantiškai aprašytas Karalienės liūne, kitoje Šventosios upės pusėje, priešais Puntuką, po galingu ažuolu buvęs deivės Mildos aukuras. Čia, vaidilučių kurstoma, rūsensusi amžinoji ugnis¹⁰⁷. Rašoma, kad ties Beižionių milžinkapiais (Trakų raj.) irgi yra buvusio aukuro liekanų¹⁰⁸. Ratnyčios upelio krante, prie Druskininkų, Čiurlionio vaikystės metais dar gulėjęs akmuo, kuris senovėje buvęs aukuru¹⁰⁹. Iš aprašymų galima spėti, kad šie akmenys buvo natūralūs, neapdirbti gamtiniai rieduliai.

Apie Vilniaus Perkūno amžinosios ugnies šventyklos aukurą rašoma Bychovo kronikoje. Kunigaikštis Skirmantas, Šventaragio sūnus, po savo tėvo mirties Vilnios žiotyse įtaisė ugnivietę ir ten velionio kūną ir jo žirgą sudėgino¹¹⁰. Prie aukurų degdavo apeiginė ugnis, ir čia ta istorinė tradicija netiesiogiai patvirtinta. M. Strykovskio kronikoje rašoma, kad apie 1329 m. Kęstutis ir Algirdas Vilniuje prisiekė Perkūnui dievaičiui, kuriam be paliovos degė amžinoji ugnis¹¹¹. Toliau toje pačioje kronikoje yra žinia, kad didysis Lietuvos kunigaikštis Algirdas 1332 m., grįžęs po pergalės iš Maskvos, šioje vietoje aukėjo savo dievams¹¹². Strykovskis mini ir dabartinės Katedros vietoje

Gedimino pastatytą Perkūnui titnaginį akmenį, ties kuriuo nuolat degė ugnis, kūrenama ažuolinėmis malkomis¹¹³. Taigi daugelis šaltinių patvirtina, kad dabartinės Šv. Stanislovo katedros vietoje tikrai buvo aukuro akmuo ar keli akmenys.

Daugelis romantikų, pradedant Kirkoru, rašo, kad Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčios vietoje ar netoli jos buvo Mildos aukuras. Istoriniais duomenimis paremtų faktų apie jį neturime.

Netoli plačiai žinomos pagoniškų apeigų vietos Dievogalos, esančios senojoje Zapyškio bažnyčioje, dar XX a. tarpukario laikotarpyje buvo rodoma aukuro vieta, iš kurios, pagal padavimą, Vytautas išvaręs Perkūną. Aukuras buvęs į kairę nuo altoriaus, netoli zakristijos durų¹¹⁴.

Kai kur pagoniško kulto akmenys buvo ženklina, dažniausiai kryžiumi. Galima rasti daugybę užuominų apie akmenis su iškaltais kryžiais. Tiesa, daugelis iš jų yra prasimanyti, nes apžiūrint tokį akmenį, dažnai nustatoma, kad tai ne koks kryžius, o tiesiog natūralios akmens gyslos, rivių sankirta, išskalda ir pan. Ant akmenų būna kryžių, iškaltų labai ryškiai herbuose, žyminčiuose žemių ribas. Bet tie ribų akmenys su pagonybe tiesioginio ryšio neturi.

Trakų raj., Aukštadvario ap., Nikronių k. aukure, be Odynečių herbo, dar yra atskirai iškaltas didelis, 29 cm skersmens, lygiašonis kryžius.

Pasakojama, kad prie lauko riedulių su iškaltais kryžiais dažnai vaidendavosi. Antai Vilniaus raj., Dūkštų ap., Doborovkos k., netoli Petrušankos (Petrinkos) upelio, prie pat kelio yra kryžiumi žymėtas akmuo. Čia vaidendavosi ugnis, vaiduokliai, kažkokie balsai, verksmai¹¹⁵. Toks akmuo, kaip 1973 m. papasakojo Janė Jakimavičienė, buvo ir miške ties Miglinų k. (Trakų raj., Semeliškių ap.). Kryžium paženklintas mitologinis akmuo Mokas yra Šeimatis k. (Utenos raj.).

Atrodo, kad prie akmenų, vadinamų "dievaičiais", "šventakmeniais", turėjo būti aukojama ar atliekamos kokios kitos apeigos. Dievaičiu vadintas Amalviškių k. (Padovinio a., Marijampolės raj.) akmuo, Šventakmeniu - Kraujelių k. (Mindūnų ap., Molėtų raj.), Šventu akmeniu - Mustenių k. (Pastrevio ap., Trakų raj.). P. Tarasenska aukurais laiko visus laumių akmenis¹¹⁶.

Daug Lietuvoje paplitusių velnio akmenų galima sieti su mirusiųjų kultu, vėlėmis, velioniu. Pasakojimai, kad Perkūnas dažnai trenkdavęs į akmenis, ant kurių sėdėdavę velniai, primena tuos vėlyvosios pagonybės laikus, kai atmosferinių bei kitų gamtos jėgų dievas Perkūnas išstūmė Velnią ir mirusiųjų vėlių kultą. Įsigalint krikščionybei, kai pradėta drausti žmonėms pagoniškai laioti, Velnias ėmęs risti akmenis krikščionių bažnyčioms užversti (Puntukas, Vištyčio akmuo ir kt.). Tai atspindi senojo mirusiųjų kulto kovą su krikščionybe. Akmenų niekada neridėdavo Perkūnas ar kitos dievybės.

Dabar aptarsime aukojimo akmenų paskirtį. Kaip ir visos pirmykštės tautos,

lietuviai aukojimais stengėsi paveikti gamtos jėgas arba burti ateitį. Per sausras buvo aukojama, norint išprašyti lietaus, o per lietu - giedros. Griaudžiant Perkūnui reikėdavo aukoti, kad jis netrenktų ir nepadarytų kokios bėdos. J.Lasickis rašo, kad Perkūnas lietuviams yra griausmo dievas. Žemdirbys, nešdamas per savo žemę ant pečių paltį, į jį kreipiasi tokiais žodžiais: "Percune devaite, niemuski und mane, Dievvu melsu tavvi paltį miessu". "Ssusilaikyk, - sako, - Perkūne, ir mano laukui nuostolių nepadaryk, o aš tau šitą paltį duosiu"¹¹⁷. Ar tas Perkūnas buvo absoliutus Dievas, ar dievo išraiškos priemonė, ar vienas iš daugelio lietuvių dievų panteone? Iš pastarosios citatos matome, kad Perkūnas dievaitis ir Dievas yra ne tas pats. Perkūnui sako: jeigu nemuši, - Dievui melsiuos. Tačiau galutinai šis klausimas nėra aiškus. Kaip rašo Dluogošas, 1311 m. didysis Lietuvos kunigaikštis Vytenis, nusiaubęs kryžiuočių žemes ir išgriovęs daugybę bažnyčių, išėmęs iš tabernakulio Švenčiausiąjį sakramentą, trenkė į žemę sakydamas: "Jūsų dievas mirė, aš jį sutrypiu ir sunaikinau. Mano dievai galingesni"¹¹⁸. Žygimanto Augusto laikais, mokomi pamaldumo, stabmeldžiai sakydavo: "Ko čia mums kaišioji vieną dievą, lyg jis būtų galingesnis už mūsų visus? Vienas - vis vienas: kur daugiau, daugiau ir padaro"¹¹⁹. Apie tai, kad lietuviai garbino daug dievų, rašo Strykovskis, Pretorijus, Lasickis ir kt.

Tačiau yra duomenų, kad lietuviai garbino ir vieną dievą. Bychovco kronikoje skaitome: "Nors jie (lietuviai) buvo pagonys, bet visuomet taip įsivaizduodavo ir tikėjo vieną Dievą, kad būsianti (paskutiniojo) teismo diena, ir tikėjo mirusiųjų prisikėlimą ir vieną Dievą, ateisiančių gyvųjų ir mirusiųjų teisti"¹²⁰.

Gediminas popiežiaus legatų pasiuntiniams pareiškė leidžias krikščionims "savo Dievą garbinti pagal savo papročius". "O mes, - aiškino Gediminas, - garbiname Dievą pagal savo apeigas, ir visi turime vieną Dievą"¹²¹.

Šis prieštaravimas pastebimas ir kitose kaimyninėse tautose. "Otono gyvenime" rašoma apie slavų žynio kreipimąsi Perkūno vardu: "Aš - tavo dievas... Aš - tas, kuris aprenkia laukus žole ir miškus lapais, mano valdžioje žemės ir medžių vaisiai, bandų prieauglis ir visa kita, kas tarnauja žmogaus labui"¹²². Dar aiškiau šį "dievų dievą" aprašo Helmoldas, kalbėdamas apie Vengrijos (Liubeko apylinkės) genčių religiją: "Tarp daugybės dievų vardų, kurie priskiriami laukams, miškams, liūdesiui, džiaugsmui, nevengiamas ir vienas dievas, dangaus valdovas - "dievų dievas"¹²³. Taigi, matyt, patikimiausi yra tie autoriai, kurie teigia, kad Perkūnas - absoliutus Dievas arba Dievo valios reiškęjas, Dievas tėvas, visagalio Dievo idėja. Tokios nuomonės yra S.Daukantas: "Vieną Dievą, žaišo kūrėją, laiko visko valdovu" (remiasi Prokopijaus Gotų istorija)¹²⁴. V.Toporovas Perkūną laiko Dievo valios vykdytoju¹²⁵.

O kaip paaiškinti įvairius aukojimus ant akmenų? Negi kiekvienas iš šių

aukotojų kreipiasi į vieną aukščiausiąjį Dievą arba Perkūną? Ant Velnio akmenų, sietinų su mirusiųjų kultu, galėjo būti aukojama protėviams, požemio, tamsos dievui Pykuoliui. Protėvių dievui, matyt, buvo aukojama ant (arba prie) seniausių antkapinių akmenų (?). Aukojimus ant dubenuotųjų akmenų galima siek tiek diferencijuoti pagal dubenų formą, taigi juos peržvelgsime atskirai. Bet monoteizmą šiuose aukojimuose vargu ar galėtumėme įžiūrėti, o kronikų žinias apie akmenų garbinimą reikia vertinti atsargiai. Juk visi keistieji gamtos reiškiniai senovėje buvo vertinami kaip nepaprastas Dievo ar dievų valios pasireiškimas. Tokie buvo išsikeroję bei gumbuoti ažuolai, dideli akmenys, kalvos, uolos ir t.t. Tai buvo vietos, kur žmonės ieškojo sąsajos su gamtos jėgomis. O akmenys buvo siejami su dievybe dėl savo kietumo.

akmenys su netaisyklingai įgaubtu paviršiumi, "sėdynėmis"

Aukoti ant akmenų buvo lengviau, jei paviršius buvo įdubęs. Pirmykščiai žmonės tokius akmenis laikė stebuklingos kilmės, gamtos jėgų išraiška. Daugelis natūralių apeiginių akmenų dabar išnykę arba sunaikinti, bet nemaža tokių akmenų romantikai yra apipynę legendomis, paskelbę aukurais. Atskirti aukurus nuo paprastų akmenų galima. Natūralus akmuo su įdubusiu, gal kiek pagilintu paviršiumi, esąs tarp Antakmenės ir Dūdų kaimų (Grybės ir Vidiškių apylinkių riba, Ignalinos raj.), tikrai buvo naudojamas aukojimui. N.Ordos albume, išleistame Varšuvoje 1878 m., yra šio akmens piešinys ir aprašymas. Akmuo vadintas "aukojimo akmeniu". Ant jo aukota einant į bažnyčią iki pat mūsų dienų¹²⁶.

Netoli Įpilties piliakalnio (Senosios Įpilties k., Laukžemės ap., Kretingos raj.), vieno iš didžiausių Lietuvoje, esančio dešiniajame Rastupio upelio krante, apie 100 m nuo Alkupio upelio, yra Aukuro akmuo su natūralios kilmės maždaug dviejų metrų ilgio įduba. Įduboje nuolat slūgso 1-2 cm gylio balutė. Akmens matomoji dalis - 4 m skersmens. Rausvas granitas. Gretimo šaltinio vanduo buvo naudojamas gydymuisi. Netoliese yra Alkakalnis.

Maždaug 2 km į rytus nuo piliakalnio, prie to paties Alkupio upelio, slėnyje, guli didžiulis 9x6,5 m akmuo plokščiu paviršiumi. Riedulys įvairiaspalvio granito su nežymiai įdubusiu į vidų paviršiumi. Akmenį žmonės vadina "Daubos kūliu". Ši įduba greičiausiai yra natūralios kilmės, nors galėjo ištrupėti, nes ant jos stovėjo pirtelė. Nenuostabu, kad ant akmens tilpo visas pastatas - akmuo primena nedidelę šokių aikštelę. Įrengus tvenkini, šis gamtos paminklas bus užpiltas.

Aukuro akmenį, vadinamą Milžinu, esantį Tamošaičių k. (Pagramančio ap., Tauragės raj.) aprašo M.Černiauskas. Jis yra pelkėtoje pievoje prie Sakos upelio. Tai 4,85x3,2 m dydžio rausvas granitas su juodomis gyslomis, jo aukštis - per 1 m. Akmuo viduryje įdubęs. Ties vienu akmens pakraščiu nuėmus velėną, atidengta 120 cm pločio apatinė dalis. M.Černiauskas spėja, kad tai galėjo būti natūrali terasa prieitū prie aukuro¹²⁷. Kai kur tokios terasos būna dirbtinės, pavyzdžiui, Rinkšelių k. (Žaiginio ap., Raseinių raj.) ir kitur. Rinkšelių akmens terasa - labai lygi 5 m ilgio akmens skeltė.

Ant Kunigiškių k. šv. Jono akmens (Piliakalnio ap., Šilalės raj.), esančio priešais Kunigiškių piliakalnį kitoje upelio pusėje, yra panaši į sėdynę įduba. 1971 m. archeologinės ekspedicijos metu (V. Urbanavičius) čia rasta daug anglių, kaulų ir puodų šukių.

Lietuvoje žinoma keletas akmenų, vadinamų balnakmeniais, balnakūliais. Jau pats pavadinimas sako, kad šie lauko rieduliai yra balno pavidalo - per vidurį įdubę. Kai kurie skirtini prie aukojimo akmenų su natūraliomis įdubomis. Vienas balnakūlis yra miške prie kelio Kretinga-Raguviškiai (Raguviškių k., Žalgirio ap., Kretingos raj.), o balnakmenis - Gaidžės kaime (Juodupės ap., Rokiškio raj.)¹²⁸. P. Tarasenka, remdamasis F. Pokrovskiu¹²⁹, rašo, jog šiame kaime buvęs ir kitas akmuo, ant kurio senovėje buvo deginamos aukos. 1974 m. vietiniai žmonės šiuos akmenis jau buvo visai pamiršę, tik Aksentijus Lebedevas parodė labai didelį melsvo granito su baltais įtarpais, balno pavidalo akmenį. Akmuo apskaldytas, bandyta jį sprogdinti. Virš žemės paviršiaus iškilusi tik 2x3 m ir 0,5 m aukščio akmens dalis. Seniau ties akmeniu buvo nedidelė pelkutė, dabar ji užakusi. Akmuo yra apie 500 m nuo Latvijos sienos, 50 m nuo apleistos Kirilo Lebedevo sodybos, apie 180 m nuo kelio Onuškis-Juodupė posūkio. Tai greičiausiai ir bus P. Tarasenkos aprašytasis balnakmenis, o galbūt ir aukuras buvo ne kitas, bet tas pats akmuo. Dabar žmonės akmens jokiais vardais nevadina, jokių padavimų negirdėję.

Akmenys su "sėdynėmis" dažnai siejami su velniu: vadinami velnio krėsiais, velinio sėdynėmis, velnio sostais. Tai rodo, kad velniakrėsčiai turėtų sielus su mirusiųjų kultu, aukojimu mirusiesiems, jų dvasiomis. Su aukojimu daugelis iš jų tikrai susiję, tik velniakrėsčiais jie galėjo būti pavadinti krikščionybės laikais, siekiant atgrasinti žmones juos lankyti. Juk krikščioniui atlikinėti kokias nors apeigas velnio buveinėje - baisus nusikaltimas.

Velniakrėsčiai yra žinomi šiose vietose: Pamaleišio k. (Kraštų ap., Anykščių raj.), apie 1,5 km į šiaurę nuo Guostagalio k. (Pakruojo raj.)¹³⁰, Titonių k. "Velnio baloje" (Linkuvos ap., Pakruojo raj.)¹³¹, "velnio kėdė" - Kraštų k. (Panemunėlio ap., Rokiškio raj.)¹³², "velnio krasės" - Lembo k. ir Padievaicio k. (abu Kvedarnos ap., Šilalės raj.), "velnio sėdynė" Vėriškių k. (Šeduvos ap., Radviliškio raj.) - perkeltas į Rumšiškių liaudies buities muziejų, "velnio sostai" - tarp Prūdinkų ir Laukagalio k. (Paparčių ap., Kaišiadorių raj., be to, žr. "Akmenys su grioviais") ir minėtas Padievaicio k. akmuo.

Yra mitologinių akmenų su "sėdynėmis", kurių pavadinimai su velniu nesiejami, pavyzdžiui, Kunigiškių k. (Piliakalnio ap., Šilalės raj.), Kandrenų k. (Vilūnių ap., Kupiškio raj.), tačiau legendose apie tokius akmenis velnias vis tiek figūruoja - dažniausiai pasakojama, kad jis ant to ar kito akmens sėdėdavęs ir siūdavęs batus.

Iš visų čia minėtų akmenų su sėdynėmis du - Vėriškių ir Padievaicių kaimų

yra tikrai patobulinti žmogaus rankos. Pirmoji "sėdynė" yra ištrinta, panaši į trinamųjų gėrinių įdubą, sujungta su įprastiniu apvaliadugniu (smailiadugniu) dubeniu. Akmuo yra tokio pavidalo kaip ir visi aukštaitiškieji aukurai. Antrojo pavidalo sėdynių kitur Lietuvoje neaptikta. Akmuo, kuriame yra tokia sėdynė, guli apie 2 km nuo Kvėdarnos, priešingame Jūros intako krante, priešais Padievaičio k. piliakalnį. Akmuo įsmegęs į šlaitą 9 m nuo upelio. Matomos akmens dalies aukštis 70 cm, plotis 1,7 m. Akmens šone, atkreiptame į upelio pusę, yra iškalta apie 33 cm spindulio pusapskritė išėma. Greičiausiai ji buvo skirta aukojimui. Kruvinų aukų kraujas galėjo būti nuleidžiamas į apačioje, tiesiai po įdubą pastatytus indus. Tai patvirtintų didžiulis akmens pastovas, kurį per archeologinius kasinėjimus po akmeniu aptiko V. Urbanavičius.

Tokios akmeninės sėdynės aptinkamos įvairiausių kraštuose. Antai akmuo su sėdyne, vadinamas "siuvėju", buvęs Voronino k. (Seno pavieta, Baltarusijoje)¹³³. Šiaurės Osetijoje už Fiagdono kalnų, į vakarus nuo Kazbeko, yra kaimas Lac, kurio aikštėje ratu sustatyti plokšti akmenys - sėdynės. Centre - labai didelis akmuo su įduba, panašia į krėslą. Tai Nychas - visuomenės susirinkimų vieta, kurioje galėjo dalyvauti tik vyrai¹³⁴. Akmeninių sėdynių uolose aptikta ir indėnų šventyklose Andų kalnuose dar prieš inkų valstybės susikūrimą. Čia uolose buvo iškalios ne tik akmeninės sėdynės, bet ir platformos, kiemai, laiptai¹³⁵.

akmenys su išskaldomis, grioviais, loviais, latakais

Kaip matėme, ir kai kurios sėdynės yra žmonių iškalios. Laukagalio k. (tas pats - Prūdinių ir Papatčių k., Žaslių ap., Kaišiadorių raj.) "Velnio sosto" akmuo yra didžiulė, neryški, natūralios kilmės, būdinga aukurams. Tačiau jos šone yra ir ryškiai žmogaus iškalios horizontalus 70 cm ilgio, 10 cm pločio ir beveik tokio pat gylio griovelis. Ties šio griovelio kraštais iškalta tokių pat griovelių galai baigiasi žemėje. Atrodo, kad viršutinis griovelis buvo skirtas aukojamam kraujui arba lietaus vandeniui rinkti ir nuleisti į žemę - Žemynai, Žemininkui. Žemės paviršius tada buvo žemiau, tad skystis bėgo į indus apačioje, o iš kraujo tekėjimo buvo spėjama dievų valia. Kol aplinka prie akmens archeologiškai neištirta, galutinai jo paskirtį nustatyti sunku. Akmens dydis - 3,5x3 m, aukštis - 3 m. 60 m nuo jo auga šimtmetis ažuolas. Papatčių "Velnio sosto" viršuje yra 5 negilios maždaug 7 cm, skersmens apvalios duobutės (žr. sk. "Akmenys su mažais dubenėliais", p.31). Papatčių akmuo guli 10 km į vakarus nuo Kernavės. Apie šį ar kitą kokį akmenį rašė S. Daukantas: "Pasakoja, jog netoli nuo Kernavės lig šiai dienai yra garbinamas kūlis, pas kurį po kelias dešimtis, o seniau po kelis šimtus susirinkusių žmonių atminimus senovės lig šiai dienai darą"¹³⁶.

Tarp Nikronių (Aukštadvario ap., Trakų raj.) ir Babrauninkų k. (Onuškio ap., Trakų raj.), yra 7 m ilgio, 3 m pločio ir 2 m aukščio akmuo su iškalta Odynečių herbu, inicialais MOPT ir lygiašonių kryžiumi. Akmuo viršuje išskaldytas maždaug 26 cm gylio lovyje, kuris greičiausiai susijęs su čia vykusiais aukojimais. Taip netaisyklingai išskaldytas jis galėjo būti jau krikščionybės laikais, naikinant aukuro žymes.

Garsus yra Vištyčio aukuras prie kelio Vištytis-Kybartai (Vilkaviškio raj.). Pastaruoju metu, platinant kelią, akmuo beveik visas atidengtas. Jo aukštis daugiau kaip 3,5 m, plotis apie 5 m. Žiemą, kai akmuo apledėjęs, ant jo užlipti be pašalinės pagalbos neįmanoma. Pačiame akmens viršuje yra iškalta nežymus trapecijos formos lovyje. Plačiausioje dalyje lovio plotis 80 cm, o siauriausioje - 40 cm, ilgis - per 1 m, giliausia vieta - 30-35 cm. Kybartietis A. Simokaitis apie akmenį yra surinkęs padavimų. Viename pasakojama, kad šis lovyje esęs šventčiausiosios Panelės pėda, kitame - kad velnias nešęs šį akmenį Vištyčio bažnyčiai sudaužyti. P. Tarasenko rašo, kad vietiniai žmonės Vištyčio akmenį laikę stebuklingu ir pasakoje, jog tai buvęs aukuras¹³⁷.

Vienas įdomiausių ir įmantriausių aukurų Lietuvoje - Zigmantiškių akmuo (Rozalimo ap., Pakruojo raj.). Šis riedulys tūno tankiuose brūzgynuose miško pakraštyje tarp Zigmantiškių ir Rozalimo. XIX a. pabaigoje, kaip rašo F. Pokrovskis, čia buvusios kapinės, akmuo buvęs laikomas šventu, prie jo meldavęsi ligoniai ir dėję ant jo aukas, nors kunigai drausdavę¹³⁸. Remiantis šia žinia, akmenį būtų galima sieti su mirusiųjų kultu. Aukuras yra tokios įmantrios konfigūracijos, kad jį sunku aprašyti. Jis lyg sudėtas iš daugelio gabalų, tačiau patikrinus paaiškėjo, jog tik iš vienos pusės kelios dalys yra nuskeltos, o kitos sudaro su akmeniu vieną kamieną. Žemai, akmens pakraštyje, yra netaisyklingas maždaug 30 cm gylio lovyys. Sprendžiant iš šio lovio, akmenį būtų galima skirti prie akmenų su iškaltais loviais, latakais. Viršutinėje dalyje dar yra aiškiai iškalta maždaug 5 cm gylio ir 35x25 cm dydžio keturkampė duobutė. Literatūroje šis akmuo dažnai aprašomas kaip dubenuotasis. Pasak padavimo, ant šio akmens piemenims pasirodžiusi Panelė Marija, kuri ir įmynusi čia pėdą¹³⁹. Taigi akmuo kartu yra ir pėduotas. Kadangi įsmigęs giliai į žemę, gal ir teisinga yra pradžia tokio pasakojimo: "Kartą ponas, nenorėdamas, kad jam apie tą akmenį vis mindžiotų laukus, įsakė jį aparti ir apsėti. Bet žmogus, kuris ką tik buvo pradėjęs arti, vakare namie griuęs ant rankoje turėto peilio ir mirtinai nusidūręs. Po to į šį lauką niekas nebėjęs, taip jis ir vėl apaugęs krūmais. Bandyta akmenį suskaldyti, bet ir tą paralyžavę" (A. Bagdonavičius, g. 1900 m., Zigmantiškių k.)¹⁴⁰. Dalį griovių, įskaldų ant akmens galėjo palikti tas akmenskaldys.

Apie Zigmantiškių akmenį J. Šliavas parašė atskirą straipsnį: jis jį laiko saulės aukuru. Pasak jo, dubuo galėjęs reikšti saulę, šilumą ir šviesą. Išskaldas apie centrinę dalį autorius laiko dideliu (1,7 m x 0,9 m) apibrėžtu ovalu - dangaus, tai yra vyriškojo prado, ir lietaus simboliu. Be to, J. Šliavas čia įžiūri jauną mėnulį - visokio augimo simbolį; žalčius; kryžiaus ženklą - ugnies, brandos, derliaus simbolį. Atskiros akmens dalys, pasak J. Šliavo, reiškia savaitės dienas, o iškaltoji pailga įduba - vaisingumo, derlingumo ir laimės versmė, tai yra "tam tikrą laimės šulinį, kuriame galbūt kada ir burdavo, norėdami sužinoti, ką laimės žada duoti" (pastarasis įdubos įprasminimas labai įdomus ir beveik priimtinas). Čia pat J. Šliavas pateikia duomenų, kad akmuo senovėje buvo ypatingai garbinamas. Prie jo visą laiką stovėjo keletas kryžių. Aukų būdavo surenkama tiek daug, kad reikėdavo nunešti į Rozalimo bažnyčią. Aplink akmenį žmonės eidavo keliais, meldavosi. Viena jo skeltė esą pakišta po Rozalimo kapinių koplyčia, kitais duomenimis, ant jos pastatyta Jėzaus Nazaretiečio stovyla¹⁴¹. Matyt, ir garsioji Šiluvos koplyčia (Rascinių raj.) pastatyta ant panašaus akmens su "Panelės Marijos pėda". Ant pėduoto akmens taip pat stovi Maironių k. mūrinė koplyčia (Kelmės raj.), Gelvonų k. koplyčia (ir bažnyčia? - Širvintų raj.).

Kadangi Zigmantiškių akmuo yra netoli Rozalimo, galbūt jis yra minimas

baltarusių knygoje "Galubinaja kniga" Rusalimo vardu. Čia yra užrašytos religinės eilės, kurias apytikriai galima taip išversti:

"O koks akmuo yra visų galingiausias?
 Akmuo Latyr yra visų galingiausias.
 Kodėl akmuo Latyr yra visų galingiausias?
 Todėl akmuo Latyr yra visų galingiausias,
 kad ant jo Rusalimo mieste šventykla atsirado (javisia)"¹⁴².

Tačiau jei čia minimas Rusalimas yra mūsų Rozalimas, tai reikia paneigti etimologiją, kad Rozalimo vietovardis yra kilęs nuo dvarininko Adomo Dabrišos žmonos Rozalinos vardo¹⁴³. Čia galėtų tarti savo žodį kalbininkai ir istorikai.

Grioviai bei loviai apeiginiais tikslais buvo kalami ir kituose kraštuose. Buvusiame Lenkijos Turecko pavieta, Vžonco Varecko kaime, XIX a. pabaigoje buvo 2,5 m pločio ir tokio pat ilgio akmuo. Jis buvo iš dviejų dalių: trikampės su trimis įdubomis ir prielaipčio, tarsi vedančio prie to akmens pamato. Didžiausia įduba buvusi 112 cm ilgio, 25 cm pločio ir 24 cm ilgio (?). Ji tįsojo tiesiai iš šiaurės į pietus, lygiagrečiai su vienu pamatinio akmens šonu. Ties įdubos ilgio puse buvo matyti dvi mažesnės duobutės. Įdubos labai lygios, visada pilnos lietaus vandens. Tą vandenį žmonės laikė šventu¹⁴⁴.

Akmenų su dirbtiniais įgilinimais aptikta ir Latvijoje. Beveik visi jie yra vidurio Latvijoje, į rytus nuo Rygos. Šiuo metu, pasak A. Caunės, jų žinoma šeši¹⁴⁵. Autorius pateikia dviejų tokių akmenų piešinius iš trijų projekcijų: Patkulės Ivanių k. (Sarknių ap., Madonos raj.) ir Liepinio k. (Lauberės ap., Ogrės raj.). Jie yra labai panašūs į tokios rūšies Lietuvos akmenis. Patkulės Ivanių k. akmens įduba 1 m ilgio, 30 cm pločio ir 4 cm gylio. Jis vadinamas aukojimo akmeniu. Antrojo akmens įdubos ilgis 1,25 m, plotis - 50 cm, gylis - 18 cm.

Aukojimą iki šių dienų yra išlaikę kurdai ir net armėnų krikščionys. Dar dabar pagrindinėje armėnų šventykloje Ečmiadzine, netoli Jerevano, įtaisyti metalu apkalti stalai, per kuriuos teka aukojamųjų gyvulių ir paukščių kraujas. Šis palyginimas mums labai svarbus, nes Lietuvoje iki XIV a. nebuvo tvirtesnio paviršiaus kraujui rinkti kaip akmuo.

Pažvelkime į pavyzdžius ir iš antikos bei trakų-getų pasaulio. Per kasinėjimus Kretos saloje buvusių kriptų grindyse netoli piliorių aptikta įgilinimų ir grioveliių, siejamų su kulto apeigomis¹⁴⁶. Aprašyta iš alebastro gabalų pastatyta karališkosios vilos krypta, esanti į šiaurę nuo pagrindinio kambario. Atkastas vienas piliorius ir greta jo visas tinklas įgilinimų bei grioveliių, kurie, anot autorės, galėjo būti skirti skystoms aukoms rinkti¹⁴⁷.

Šiaurės Balkanuose kovų su romėnais metu buvusioje dakų-getų sostinėje Sarmizegetusoje rasta 7 m skersmens akmenis plokštė, uždėta ant kalkakmenio luitų postamento. Pasak Daikovičiaus, ji tikrai verta "Akmeninės saulės" vardo, kurį jai davė mokslininkai. Autoriaus nuomone, tai tikriausiai buvo aukuras, nes apačioje gulėjo įdubęs akmuo, sujungtas su nutekamuoju vamzdžiu, kuriuo, matyt, nutekėdavo per apeigas vartojamas vanduo, o gal ir aukų kraujas¹⁴⁸.

dubenuotieji akmenys

Dubenuotaisiais įprasta vadinti tokius akmenis, kurių paviršiuje yra išsukti, o kartais iškalti taisyklingos formos apvalūs įdubimai, dubenys, kurie nekelia abejonių, kad tai žmogaus rankų darbas. Dubenys būna labai įvairaus dydžio: nuo keleto centimetrų skersmens iki pusės metro ir net daugiau. Įvairių pavidalų būna ir patys dubenuotieji akmenys, tačiau jie visi turi ir būdingų dėsningumų. Pirmiausia apžvelgsime jų bendruosius bruožus, o kituose skyreliuose surūšiuosime Lietuvoje aptinkamus dubenuotuosius akmenis pagal formą ir paskirtį.

Naujųjų laikų istorikai bei archeologai (pvz., L.Niderle¹⁴⁹) dubenuotuosius akmenis dažniausiai laiko aukojimo akmenimis. Dėl to neturėtų būti abejonių. Tačiau tuo atveju būtina išsiaiškinti kelis klausimus: kodėl akmenų dubenyse 1) būdavo lakinami žalčiai; 2) renkamas stebuklingas gydomasis lietaus vanduo; 3) grūdama taboka, druska ir kitos medžiagos.

1) Apie žalčių lakinimą dubenyse papasakojo Vaidulionių k. (Šeduvos ap., Radviliškio raj.) gyventojai. Roplių laikymą prie namų bei jų lakinimą baltų kraštuose aprašo kronikininkai, misionieriai, istorikai. Patikimiausiais reikėtų laikyti Jeronimo Pragiškio pasakojimus apie tai, ką jis matė Lietuvoje krikšto metu XIV a. pabaigoje. Vieni lietuviai, pas kuriuos atvyko Jeronimas, savo namų kampe laikė žaltį, kuriam davė maisto ir gulinčiam ant šieno aukėjo aukas¹⁵⁰. Dauguma akmenų su smailiadugniais dubenimis kaip tik randami senose sodybose, įstatyti pamatų kampe. Kadangi akmuo visada būna šaltas, tai jame pienas ilgai nesurūgsta. Be to, turint galvoje jėzuitų aprašymą, kad plokštieji deivių akmenys XIV a. pabaigoje buvo apdengiami šiaudais ir laikomi pastatuose įkasti į žemę (žr. 18 išnašą), šiuo pasakojimu visiškai galima patikėti. Juo labiau kad apie žalčių neliečiamumą ir maitinimą rašo beveik visi kronikininkai. Antai Gvaninis sako, kad dar jo laikais ūkininkai, pabaigę savo darbus, vietoj aukos pienu maitiną žalčius ("Giwoitas", t.y. gyvates), kurie išlenda iš savo požeminių urvų¹⁵¹ (turbūt iš po pamatų akmenų?).

2) Antroji versija kiek sudėtingesnė. Bene pagrindinis jos šalininkas yra Žeimelio krašto tyrinėtojas mokytojas J.Šliavas, taip pat archeologas A.Tautavičius¹⁵² ir kt. Svarbiu šios nuomonės patvirtinimo argumentu J.Šliavas laiko Biržų muziejuje saugomą dubenuotąjį akmenį, kurio paviršiaus plokštuma iš visų pusių nuožulniai nukalta link dubens. Vieninteliu tokio nukalimo pretekstu autorius laiko negausių atmosferinių kritulių rinkimą¹⁵³. Tačiau lygiai taip pat čia galėjo būti renkamas ir aukojamųjų gyvulių kraujas ar maisto trupiniai.

Kaip galėjo būti renkamas tokiuose dubenyse vanduo, jeigu tie akmenys būdavo trobos kampe pastato viduje, o jeigu ir iškišti už trobos sienos, tai tik po pačiu pastato kampu. Visai kas kita - akmenys su cilindriniais dubenimis. Jie aptinkami visada sunkiai prieinamose vietose: pelkėse, prie upelių, atokiau nuo gyvenviečių. Čia tikrai, be aukojimų, ir vanduo galėjo būti renkamas magiškiems tikslams. Senovėje daugelyje kraštų apeiginės vietos buvo prie šventų vandenų. Nuošaliuose miškuose, prie šaltinių, laikytų šventais, buvo trakų ligonių dievo Asklepijaus šventyklos. Asklepijaus, taip pat jo žmonos (ar dukters) - sveikatos deivės Hygiėjos simboliai buvo gaidys ir žaltys¹⁵⁴.

Tokių žinių, tai yra kad aukurai buvo siejami su šventu vandeniu, turime ir iš Lietuvos. Netoli didžiojo Ipaties piliakalnio yra aukuro akmuo, ties kuriuo teka šaltinėlis. Pasak kretingiškio kraštotyrininko J. Mickevičiaus, šio šaltinėlio vandenį žmonės laikę stebuklingu. Kai skaudėdavo akis, juo prausdavosi, kai diegdavo vidurius, gerdavo. Stebuklingu dažnai laikydavo lietaus vandenį, susirenkantį akmenų įdubose. Antai Paežerių k. (Rozalimo ap., Pakruojo raj.) akmenyje esančiuose mažuose dubenėliuose surinktu lietaus vandeniu gydydavosi akis (Marijona Vensloviene, 72 m., Paežerių k.¹⁵⁵). Tačiau lietaus vandens rinkimas negalėjo būti pirminė mažųjų dubenėlių paskirtis - kai kuriuose akmenyse tie dubenėliai nusileidžia į vertikaliųjų akmens šoną, net į apatinę akmens dalį, be to, jie tam tikslui yra per maži.

XIX pabaigoje Žemantiškių k. (Krekenavos ap., Panevėžio raj.) gyventojai tikėjo, kad jų kaimo dubenuotasis akmuo gydąs nuo įvairių ligų, dėl to darę apžadus ir dėję ant jo aukas¹⁵⁶.

Stebuklingu buvo laikomas susirinkęs lietaus vanduo ir vadinamosiose pėdose. Tarbūčių k. (Žagarės ap., Joniškio raj.) ant akmens, vadinamo "Velnio pėda", surinktu vandeniu žmonės gydydavę akis¹⁵⁷. Iš Skudutiškio (Molėtų raj.) akmens pėdos žmonės rinkdavo nuoskaldas gydymo tikslais.¹⁵⁸ Tokių duomenų apie pėdas yra ir daugiau, tačiau kadangi jos yra natūralios kilmės, tai čia žodį turi tarti mitologijos tyrėjai.

Vandeniu iš akmens pėdų, išskaldų žmonės gydydavosi ir kaimyniniuose kraštuose. Pietvakarių Baltarusijoje, netoli Kivačinos k. (buv. Pružanų pavietas), buvo akmuo su žmogaus pėdomis ir duobute. Nemačius šio akmens, galima spėti, kad čia būtų natūralios kilmės įdubimų. Vandeniu iš šių įdubų buvo prausiamasi gydantis nuo įvairių ligų¹⁵⁹. Melkitarų vienkiemyje, netoli Aizkrauklės (Latvija), beveik dviejų metrų ilgio aukuro įduboje susirinkusiu vandeniu taip pat buvo gydomasi¹⁶⁰. Panašių duomenų turime ir iš Estijos¹⁶¹ bei kitų kraštų. Tačiau išnagrinėjus visus šiuos faktus atrodo, kad specialiai vandeniui rinkti dubenys nebuvo kalami. Greičiau tai lygiagreti arba antracilė dubenuotųjų akmenų paskirtis. Įdomu, kad kai kurie ekstrasensai (pvz., J. Kaluškevičius) ir dabar teigia, jog tokiuose dubenyse laikomas vanduo įgyja gydomųjų savybių.

3) Trečioji versija apie įvairių medžiagų (tabokos, druskos) grūdimą dirbtiniuose dubenyse yra gerai žinoma, bet ši jų funkcija prigijo tikrai vėliau. Jei dubenys būtų daromi grūdimui, tai jie nebūtų tokie taisyklingi, greitai išsitrintų, kaip kad trinamosios girmos. Kad apvaliadugniame dubenyje buvo malami grūdai, pasakoja M. Kaskelienė, - ji savo sodyboje turėjo aukštaitišką dubenuotąjį akmenį¹⁶² (Pakapė, Šiaulių raj. Dabar akmuo perkeltas į Rumšiškių liaudies buities muziejų). Vietiniai žmonės maltuve laiko ir Peleniškių k. (Pašvitinio ap., Pakruojo raj.) dubenuotąjį akmenį¹⁶³. Tokių yra ir daug kur kitur. Tačiau ar tada reikėtų girmų? Žmonės labai dažnai dubenuotuosius akmenis laiko nebaigtomis kalti girmomis - mat jų duobutės panašios į akmeninių girmų skyles. Miciūnų k. (Lygumų ap., Pakruojo raj.) akmens dubenyje buvo grūdamas sėmenų aliejus¹⁶⁴, kitur - druska t.t. Kartais šių dubenų dugne būna užkietėjęs cemento ar dažų skiedinys. Aukštaitiškųjų aukurų ryšį su girmomis galėtų rodyti nebent tai, kad jos malimui dažniausiai buvo statomos trobos kampe, virš aukurų. Minėtoje J. Lebedžio išrašų knygoje (p. 205) pateikiama 1604 m. jėzuitų žinių, kad "po girmomis jie saugodavo medine tvorele atitvertą Dievui skirtą buveinę".

Akmenys su mažais dubenėliais

Tokio pavidalo akmenų aptinkama tolimiausiuose Europos bei Azijos kraštuose. Dubenėlių mažumas, jų gaminimo primityvumas rodo, kad tai yra seniausi iš visų dubenuotųjų akmenų. Juos galėjo palikti skirtingų genčių žmonės, greičiausiai klajokliai arba pusiau klajokliai pirmą kartą bendruomenės santvarkos laikotarpyje. Kai kas mano, kad kai kurios archeologinės kultūros galėjo greitai išplisti didžiuliuose Eurazijos plotuose kaip "mada".

Mažųjų dubenėlių skaičius būna nevienodas. Kai kurių akmenų paviršiuje jų būna iškaltą net po kelis šimtus. Dažnai dubenėliai išsidėstę netaisyklingai, ne visai vienoda forma, todėl manoma, kad juos kaldavo, sukldavo žyniai arba žmonės asmeniniams arba šeimyniniams aukojimams bei būrimo tikslams. Aukojant siekta išprašyti sėkmingos kelionės, geros kloties kokiam nors darbe ir t.t. Taip pat galėjo būti aukojama ir protėviams, gamtos jėgoms. Būtina paneigti tokias nuomones, kad čia atsispindi žvaigždynų išsidėstymas¹⁶⁵⁻¹⁶⁷ arba senųjų gyvenviečių pastatų planas. Pastarąją nuomonę iš vietinės gyventojos Tuvikenės prie dubenuotojo akmens teko išgirsti Estijoje, Vōrų raj., Hurdos k. Ji esą radusi dėsningumą tarp mūsų eros pradžios archeologinių radinių vietų šiame kaime ir duobučių išsidėstymo akmenyje.

Lietuvoje akmenų su išsuktais arba iškaltais mažais dubenėliais yra nedaug, beje, šią problemą iki šiol mažai kas ir tyrė. Tikrai žinomi tokie akmenys yra Paežerių ir Moniūnų kaimuose (Rozalimo ap., Pakruojo raj.) bei Laukagalio

kaime (minėtas "Velnio sostas" su grioviais arba latakais). Paežerių akmenų duobutės vadintos "rožančiaus atspaudais" ir Švč. Panelės klūpėjimo pėdsakais¹⁶⁸, o, pasak J.Šliavo, - "velnio kulnimis"¹⁶⁹ (ne visai aišku, ar P.Tarasenka ir J.Šliavas kalba apie tą patį akmenį: gal Paežeriuose buvo du akmenys su duobutėmis?).

Dubenėliai yra labai nevienodi. Bene mažiausios tokios duobutės žinomos iš Paberžėje (Kėdainių raj.) esančio akmenų. Netoli bažnyčios čia yra išrikiuota eilė akmenų su įprastiniais aukštaitiškais apvaliadugniais dubenimis. Toliausiai nuo bažnyčios esančio akmenų nuskeltame šone matyti daug dubenėlių, tarsi įspaustų pirštu, vos 1 cm pločio ir 0,5 cm gylio. Kadangi dubenėliai, taip pat ir pats akmuo labai mažas, galima suabejoti, ar teiktina jiems apeiginė reikšmė? Gal tai tėra gamtos išdaiga? Paežerių ir Moniūnų duobutės didesnės - 5 cm skersmens ir 1,5 cm gylio. O Laukagalio "Velnio sosto" dubenėliai - 7 cm skersmens ir apie 2 cm gylio, išdėstyti horizontaliai pačiame aukuro viršuje. Kadangi dubenėlių pasitaiko net ir šoninėse plokštumose, galima teigti, jog Laukagalio akmenyje yra geriausiai, palyginti su visais kitais Lietuvos akmenimis, išsirutuliojusi mažųjų dubenėlių forma.

Nemaža akmenų su mažais dubenėliais aptikta Latvijoje. Jaunburtniekių k. Davinios (Valmieros raj.) 5 x 3,2 m ir 1,7 m aukščio akmenų paviršiuje yra 17 apvalių dubenėlių, kurių skersmuo - nuo 6 iki 11,5 cm, gylis - 2,6-9 cm¹⁷⁰. Estijoje archeologas V.Lōugas apie šio tipo akmenis yra paskelbęs atskirą straipsnį¹⁷¹, iš kurio matyti, kad Estijoje tokių akmenų žinoma kur kas daugiau (iš viso daugiau kaip 200) negu Lietuvoje, Latvijoje ir kad jie yra geriau iširti. Beje, Estijoje kitokių dubenuotųjų akmenų yra labai mažai. Estijos akmenų dubenėliai yra 0,5-2 cm gylio ir 4-6 cm skersmens, tai yra visiškai panašūs į mūsų šiuos, tik daug vienodesni. Viename akmenyje netoli Talino tokių duobučių yra per 400. V.Lōugas mano, kad paprotys išsukti dubenėlius į Rytų Pabaltijį atėjo iš Skandinavijos ir kitų germanų kraštų. Jis sieja juos su germanų mirusiųjų kultu - skandinaviskais akmeniniais kapais. V.Lōugas, kaip ir A.Caune¹⁷², apsirinka, sakydami, kad mažųjų dubenėlių pietinė riba yra Latvijoje. Nors germanai ir galėjo daryti įtaką Rytų Pabaltijai, tačiau tokių akmenų paplitimas kituose Europos bei Azijos kraštuose rodo, jog problema yra gana komplikauta.

Religijos istorijos atlase pateikiamas germanų akmenų su mažais dubenėliais aprašymas ir piešinys. Į dubenėlius buvęs dedamas maistas dvasioms - elfams¹⁷³. Panašus akmuo yra ir visai kitame Europos gale, Azijos pasienyje - Osetijoje. Laco kaimo viduryje, netoli bokšto, guli akmeninė plokštė, nusėta mėnulio ir dubenėlio pavidalų įgilinimais. V.Kuznecovas akmenį sieja su plačiai Kaukaze paplitusiomis kulto apeigomis: ant tokio akmenų būdavęs skerdžiamas gyvulys, o šventas jo kraujas surenkamas dubenėliais¹⁷⁴.

Apie apeiginį akmenų grėžimą netiesiogiai užsimenama germanų epe Edoje:

nepavykus gauti medaus įprastu būdu, "Biolverkas pasakė Baugi, kad reikia pabandyti, ar nepavyks jiems gauti medaus kokia nors gudrybe. Baugi sutiko. Biolverkas paima grąžtą Rati (žodis "rati" ir reiškia grąžtą) ir liepia Baugi pabandyti, ar neims grąžtas uolos... Vėliau Baugi sako, kad uola jau pragręžta... Tada Biolverkas pasiverčia gyvate ir įlenda į išgręžtą skylę..."¹⁷⁵. Iš šios citatos matyti, kad tikriausiai buvo paplitęs kažkoks magiškas akmenų grėžimas, tačiau tokį epą kaip Eda labai sunku dešifruoti. Čia susipynusi fantazija, mistika ir tikrovė.

V.Lōugas ir A.Caune minėtuose straipsniuose aptaria įvairių autorių nuomones apie mažųjų dubenėlių paplitimą bei jų gaminimo laiką. Pasak V.Hanseno, šie dubenėliai esą paplitę Europos šiaurinėje ir vidurinėje dalyse¹⁷⁶, Skandinavijoje mažųjų duobučių aptikta jau neolito megalitinių antkapių akmenyse¹⁷⁷. Tačiau nė vienas autorius išsamiai į klausimą - kas, kada ir kodėl pradėjo gręžti dubenėlius akmenyse - neatsako. Vis dėlto viena iš pagrindinių magiškų dubenėlių paskirčių turėjo būti maisto bei kraujo aukojimas.

Akmenys su smailiadugniais dubenimis

Smailiadugniai (arba apvaliadugniai) dubenys yra grynai lietuviška dubenuotųjų akmenų forma. Juos labai nesunku atskirti nuo kitų aukurų pagal žemiau išvardytus požymius.

- 1) Šie akmenys nebūna labai dideli. Didžiausi iš jų neprašoka įprastinio rašomojo stalo tūrio. Dažniausiai jų skersmuo nesiekia nė 1 m, o aukštis - 0,5 m.
- 2) Akmenų paviršius visada lygus.
- 3) Dubuo dažniausiai būna išsuktas. Jo forma gerokai įvairuoja: nuo smailaus kūgio iki rutulio nuopjovos (žr. paveikslą knygos pabaigoje).

Apvaliadugniai dubenys yra išplitę gana ribotoje teritorijoje - vidurio ir šiaurės Lietuvoje. Piečiausia vieta, kur buvo aptiktas toks dubuo, - Liukonys, Širvintų raj. (Vilniaus rajone tokio tipo dubenys gerokai skiriasi ir jų paskirtis kol kas nenustatyta), toliausia vakaruose - Dimgailiai, Kelmės raj. (Šilalės raj. dubenuotojo akmenis, aptikto greta aukuro, taip pat Skuodo raj. paskirtis kol kas neaiški, nes jie yra labai nutolę nuo tokių akmenų paplitimo zonos). Taigi smailiadugniai dubenys yra grynai aukštaitiškas reiškinys, nors jų paplitimo riba siekia šiek tiek rytinės Žemaitijos, taip pat anksčiau, iki XIII a., buvusios Žiemgalos pietinę dalį. Visiškai neaptikta smailiadugnių dubenų Suvalkijoje ir Dzūkijoje.

Kur pradėti sukurti akmenyse tokios formos dubenys? Pradėsime nuo paties painiausio klausimo - Verkių (Vilnius). Pirmą kartą apie tokio tipo dubenuotuosius akmenis netoli Vilniaus sužinota iš Verkių gyventojų R.Šutinio 1974 m.

Šešetą jų pavyko aptikti Verkių dvaro rūmų komunikacinių požemių sienose. Dar vienas toks akmuo 1976 m. buvo iškastas prie vandentiekio bokšto. Šie dubenys yra netipiški, labai nedideli - iki 14 cm skersmens ir 5 cm gylio. Jų forma labai panaši į apvaliadugnių (smailiadugnių) dubenų. Jų jokiū būdu negalima skirti prie mažųjų dubenėlių, nes tų gylis neprašoka 2 cm, o plotis - 7 cm, be to, jie būna iškalti dideliuose akmenyse. Medininkų (Vilniaus raj.) pilies kieme yra dar gilesnis ir siauresnis dubuo, iškaltas nedideliame akmenyje, visai panašus į miniatiūrinį aukštaitiškąjį dubenį.

Verkių akmenys yra beveik 0,5 m skersmens, o kai kurie tik 30 cm, taigi gerokai mažesni už aukštaitių namų aukurus. Be to, čia dubenys yra ne išsukti, o iškalti ir ne visai taisyklingi. Sunku patikėti, kad jie galėjo būti naudojami vartų ašiai įremti, kaip kad Medininkų pilies vartų akmenys. Taip pat vargu ar jie galėjo tikti kitiems ūkiniams reikalams. Įdomus sutapimas, kad Verčiai padavimuose siejami su Gedimino žyniu Lizdeika. Galbūt čia buvo koks kulto centras ir iš čia tie akmenys paplito? Vėliau jie galėjo būti ir išgrąžinti, dubenys padidinti, pagilinti. Bėne svarbiausias argumentas, prieštaraujantis šiai nuomonei, yra tas, kad smailiadugnių dubenų paplitimo riba yra gana toli nuo Vilniaus - pietinis Utenos rajono kraštas ir minėtieji Liukonys vakarinėje Širvintų rajono dalyje. Tačiau šį paprotį galėjo atsinešti į šiaurės Lietuvą tokių akmenų dirbėjas, kokio aukštaitių feodalo pakviestas.

Tiesa, Vilniuje yra dar vienas akmuo su apvaliadugniais dubenimis - tik šis, bėne vienintelis galėjo būti naudojamas akmeniniams patrankų sviediniams gaminti, kaip kad rašo J.Jurginis¹⁷⁸. Tokią hipotezę patvirtintų šie faktai: 1) Akmuo rastas netoli buvusios Žemutinės pilies sienos (ties St. Gucevičiaus g. Nr. 7), o čia buvo patogi vieta patrankų sviediniams gaminti. 2) Palyginti nedidelio akmens (60x43 cm ir 20 cm storio) abiejose plokštumose yra išsukti beveik vienodi dubenys (20 ir 21 cm pločio, 5 ir 7 cm gylio), kurių forma labai panaši į rutulio nuopjovą. Sustatę tokius akmenis šonu vieną šalia kito ir tarp jų į dubenį įstatę nedidelį akmenį, akmenskaldžiai galėjo tašyti apvalius patrankos sviedinius. Senuosiuose apeiginiuose akmenyse dubenys būna tik vienoje plokštumoje ir jų forma labai retai taip priartėja prie rutulio nuopjovos. 3) Galbūt dėl to, kad akmenyje yra dubenys iš abiejų pusių, reikėtų atmesti ankstesnę šio darbo autoriaus nuomonę, kad akmuo galėjęs būti aikeltas iš čia pat buvusios kunigaikščio Algirdo laikais įkurtų pranciškonų teritorijos su Šv. Kryžiaus (dabar Bonifratų) bažnyčia, kur akmuo galėjęs būti naudotas šventam vandeniui laikyti¹⁷⁹. 4) Vilnius yra gana toli nuo pagrindinio vėlyvųjų apvaliadugnių dubenų paplitimo arealo. Tačiau vėliausi tyrimai kelia abejonių dėl šio akmens panaudojimo patrankų sviediniams kalti.

Svarbiausia smailiadugnių kaip ir kitų dubenų paskirtis buvo aukojimas. Šių akmenų paviršius lygus, jie plokšti kaip stalai. Grinkišio miestelyje (Rad-

viliškio raj.) yra ploniausias tokio tipo akmuo (14-20 cm storio), visai panašus į stalo viršų.

Smailiadugnių dubenų formą gana nuodugniai yra tyręs J.Šliavas. Žeimelio apylinkė (Pakruojo raj.) jis taikė tokią smailiadugnių dubenų klasifikaciją: įgaubto kupolo, įsuktos parabolės, smailo kūgio¹⁸⁰. Šią klasifikaciją galima taikyti ir visai Lietuvai, pridėjus dar dvi formas: rutulio nuopjovą bei plokščią dugną, kai dubuo apačioje baigiasi beveik horizontaliai ir yra panašus į cilindrinis dubenis. Išsuktų dubenų forma, matyt, priklauso nuo to, kokio medžio stulpeliu buvo sukama, t.y. nuo medžio kietumo ir nuo sukamojo stulpelio prisiliečiančio paviršiaus nutašymo formos. Kitaip neįmanoma paaiškinti tokios didelės apvaliadugnių dubenų formų įvairovės, pasikartojančios įvairiausiose Lietuvos vietose. Didelę įtaką čia galėjo turėti ir mada, sukimo laikotarpis. Sukant stulpeliu, į dubenį greičiausiai būdavo pilama smėlio ir vandens, kad dubuo greičiau išsisuktų.

J.Šliavas užrašė vieną pasakojimą: senovėje Peleniškių akmens dubenyje vergai, sukdami mažesnę akmenį, maldavę grūdus¹⁸¹. Aiškinimas apie grūdų malimą, matyt, yra vėlesnės kilmės, tačiau pasakojime, kad vergai kažką sukdavę dubenyje, gali būti tiesos. Tokiems darbams galėjo būti naudojami belaisviai ar kiti kokie nors priklausomi žmonės, o malimas supainiotas su sukimo procesu.

Dažniausiai Lietuvoje pasitaiko įsuktos parabolės, įgaubto kupolo ir rutulio nuopjovos formų dubenys. Kartais jie yra tarytum tarpiniai - tiesiog sunku nuspręsti, prie ko skirti. Rečiau aptinkama smailiadugnių dubenų su paplokštiniais dugnais. Vienas toks akmuo yra prie Balkaičių (Saugėlaukio ap., Joniškio raj.) kapinių koplyčios, kitas Vaidulonių k. (Šeduvos ap., Radviliškio raj.) apie 100 m nuo Mykolo Čaikos sodybos, pakelėje ir kt.

Smailas kūgis - dar retesnė dubenų forma. Būdingiausias iš tokių akmenų yra Versių k. (Žagarės ap., Joniškio raj.), padėtas prie šulinio. Čia dubuo yra 35 cm skersmens ir 16 cm gylio, labai lygiais, nuožulniais kraštais, smailu dugnu.

Vosgėlių k. (Pakalnių ap., Utenos raj.) Jono Kriaučionio sodybos tvarto pamatuose yra labai negilus apvaliadugnis dubuo, matyt, nebaigtas sukti. Iš tokių akmenų būtų nesunku nustatyti dubens sukimo procesą. Deja, kol kas žinomas tik šis vienas nebaigtas dubuo.

Prie Paberžės (Kėdainių raj.) bažnyčios yra dubenuotas akmuo, kurio dubens dugne išsuktas dar vienas dubuo, tai yra dubens dugnas lyg pagilintas. Panašus dvigubas dubuo, tik negilus, yra Toleikių k. (Sudeikių ap., Utenos raj.) prie Leono Bukėskio kleties sienos ir Šaukoto miestelyje (Radviliškio raj.), parduotuvės pamatuose. Šaukoto dubuo pagilintas ne centre, bet krašte.

Daugelio dubenuotųjų akmenų formos ypatumai rodo, kad jie buvo skirti skysčiams ar birioms medžiagoms rinkti. Biržų muziejuje yra atgabentas akmuo

iš Jonavos k. (Sodeliškių ap., Biržų raj.). Visas jo paviršius nukaltas nuožulniai į vidų, link dubens. Šio nuožulnaus pagilinimo dydis siekia 7 cm, jo viduryje yra įprastinis 7 cm skersmens ir 5 cm gylio dubuo. Visiškai panašus akmuo, gražiai apvaliai aptašytas, yra prie Utenos muziejaus, atgabentas iš netolimo Puodžių k. (Mockėnų ap.). Sąlygiškai šiai rūšiai galima skirti Biliakiemio k. (Mockėnų ap.) J. Katino sodyboje esantį akmenį, tik jo nuožulnūs pagilinimas link įprastinio dubens yra labai stačias. Galima pagalvoti, kad viršutinė dubens dalis yra išplatinta, tačiau tokiu atveju dubuo būtų per gilus - net 24 cm. Lietuvoje smailiadugniai dubenys paprastai būna ne gilesni kaip 18-20 cm. Tik Sudeikių (Utenos raj.) šventoriaus tvoroje yra akmuo su 23 cm gylio dubeniu.

Skystoms ar birios medžiagoms rinkti pritaikytas ir Peleniškių (Pakruojo raj.) piliakalnio dubenuotasis akmuo. Į dubenį, kurio dugnas yra truputį sukieturkampus, sueina iš dviejų šonų 9 cm ilgio, 4,5 cm pločio ir 2 cm gilumo latakėliai. Dar keistesnis akmuo yra atgabentas į Rumšiškių liaudies buities muziejų iš Vėriškių k. (Radviliškio raj. - žr. sk. "Akmenys su netaisyklingai įgaubtu paviršiumi", p.22). Greta įprastinio dubens šiame akmenyje yra gluotniai išžulinta įduba - "velnio sėdynė", labai panaši į trinamųjų girnų įdubas. Prispildžius dubeniui, skystis (pastaruoju metu lietaus vanduo) pripildo "sėdynę".

Prie labai nebūdingų dubenų reikia skirti keturkampius. Tokie žinomi tik du: akmuo su keturkampiu dubeniu, iškaltu greta smailiadugnio, yra atgabentas į Rumšiškių liaudies buities muziejų ir kitas keturkampis dubuo yra iškaltas jau minėtame Zigmantiškių (Pakruojo raj.) akmenyje su išskalda.

Akmenys su smailiadugniais dubenimis dažnai būna perdirbami ir pritaikomi naujiems poreikiams. Dimgailių k. (Kelmės raj.) ant tokio akmens yra pastatyta ūkinio pastato durų ašis, tik ji į dubenį neįtaikyta. Kitur tokio aukštaitiškųjų akmenų panaudojimo neaptikta. Paprastai archeologai, tirdami nejudintus dubenuotuosius akmenis sodybose, aptinka juos pamatų kampe, o ne durų vietoje.

Aptinkama ir visa nedidelių, vos 20-25 cm skersmens akmenų su įprastinio dydžio smailiadugniais dubenimis. Dažniausiai dubenuotieji akmenys aptašomi pritaikant bažnyčiose šventintam vandeniui laikyti (Salantų kraštotyros muziejus, Kretingos raj.), akmeninei piestai (Klevėnų k., Skiemonių ap., Anykščių raj.), paukščiams girdyti (Šeduvės muziejuje). Nežinia, kuriam tikslui buvo apskaldytas Sungailiškių k. (Leliūnų ap., Utenos raj.) prie Meškausko sodybos buvęs dubenuotasis akmuo. Matyt, mėginta ištašyti netaisyklingo rutulio formą. Dabar akmuo yra Utenos muziejuje. Taip pat nežinia, kodėl aukštaitiškasis dubuo tame pačiame Klevėnų k. yra pragręžtas kiaurai per visą akmenį.

Kartais dubenys akmenyse yra perdirbami ir pritaikomi ratlankiams tempiti.

Tokiais atvejais dubens dugnas plačiai iškalamas, jame įmontuojamas metalinis strypas, pvz. Klovinių k. (Mockėnų ap., Utenos raj.).

Kalbant apie dubenuotuosius aukurus, negalima apeiti ir archeologinių duomenų. Beveik visada prie neišjudintų akmenų su smailiadugniais dubenimis aptinkama vėlyvųjų laikų puodų šukių, kaulų, kartais anglių. Matyt, čia, be aukojimo, dar būdavo ir valgoma. Kodėl randama anglių, nesunku paaiškinti - šie akmenys būdavo ūkiniuose pastatuose (XVI a. pab. - XVII a. pr. jėzuitai jų aptikdavo svirnuose), o dar seniau - dūminėse pirkiose. Jaujose, kaip žinome, būdavo džiovinami javai - maisto ir apdaro pagrindas. Galbūt todėl 1974 m. prie M.Čaikos sodybos Vaidulonių k. (Radviliškio raj.) per ekspediciją (vad. M.Černiauskas) šalia dubenuotojo akmens aptikta daug neryškių, laikinų židinėlių, išsisklaidžiusių po visą patalpą, kurios kampe gulėjo dubenuotasis akmuo.

Nors dažniausiai akmenys su smailiadugniais dubenimis būna pamatų kampuose arba padėti prie durų kaip prielaidiniai, bet pasitaiko jų ir prie koplyčių, kaipantai Jakiškių, Ivoškių, Linksmėnų, Kurmaičių, Balkaičių kaimuose (visi Joniškio raj.). Prie tokių akmenų dažnai būdavo pastatomi kryžiai: jie iki dabar yra išlikę Liukonių k. (Širvintų raj.) ir virš akmens ties Budriūnų-Užmiškių k. (Kiaunorių ap., Kelmės raj.).

Kadangi smailiadugniai dubenys akmenyse daugiausia yra paplitę Aukštaitijoje (Latvijoje tikrai žinomas toks akmuo yra tik vienas, Rimdžiūnų vs., prie pat Lietuvos sienos, į šiaurę nuo Žeimelio, ir keletas nenustatytų), tai galime teigti, kad jie buvo išsukti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės egzistavimo laikotarpyje, greičiausiai iki krikščionybės įvedimo arba tuoj po to.

Gaila, kad dabar tiksliai nežinome, kokius dubenuotuosius akmenis šio amžiaus pradžioje yra radę Prūsijoje ties Klarheimu (Johanisburgo apskrityje) Karaliaučiaus "Prussia" muziejaus direktorius Gaerte. To meto spaudoje buvo rašoma, kad jis aptikęs 20 m skersmens akmenų ratą, kuris tariamai supęs šventovės vidų. Pietuose ir šiaurėje buvę įėjimai, prie kurių gulėję po akmenį su išskobtu įdubimu. Akmenys, autorius nuomone, buvę naudojami aukojimui. Aikštės viduryje rasta didelė akmeninė plokštė ir senos eglės kelmas. Pagal apskaičiavimus, eglė nulaužusi audra, kai ji buvusi per 200 metų¹²². Jeigu Prūsijoje būtų buvę rasta akmenų su aukštaitiškojo tipo dubenimis, tai jų gamybos datavimo laiką tektų nukelti į tuos laikus, kai dar nebuvo kryžiuočių, t.y. į XIII a. Tada būtų galima atmesti ir hipotezę, kad jų gamybos pradžia - Gedimino laikai Verkiuose prie Vilniaus. Padėtų dar labiau komplikuoja tai, kad šiaurės Berlyne prie Blankenfeldo neseniai rastas akmuo su dubeniu, visai panašus į mūsų aukštaitiškus aukurus (pranešė U.Kelchas iš Berlyno).

Akmenys su "lėkštėmis"

Iš likusių dviejų nenagrinėtų dubenuotųjų akmenų rūšių - cilindrinų ir lėkštinių - apvaliadugniais dubenims artimesniais reikėtų laikyti lėkštinius. Jie yra kažkokiu nelabai taisyklingu būdu išsukti arba išzulinti. Beveik visada tų lėkščių būna po dvi ir šalia dar po kažkokią vieną nežymią įdubą. Trys akmenys su lėkštėmis, visi labai panašūs vienas į kitą, yra žinomi Dainavos arba jotvingių krašte: Eišiškių, Rodūnės ir Lydos apylinkėse. Pirmasis akmuo buvo Lietuvos teritorijoje, apie 7 km į vakarus nuo Eišiškių, dešiniajame Versekos upės krante (apie 750 m nuo upės) tarp Juršiškių (P. Tarasenka - Jurgiškių?), Druskininkų, Zūbiškių ir Vėžionių kaimų. V. Šukevičius šį akmenį yra aprašęs 1906 m.¹⁸³ (Dabar jis perkeltas į Vilnių, Istorijos ir etnografijos muziejaus kiemą). Antrasis akmuo ir šiuo metu tebėra akmenų krūvoje netoli Rodūnės-Gardino plento, tarp Klaišių ir Kargaudų kaimų. Trečiasis yra XIX a. - XX a. pradžios kapeliuose tarp Senųjų Druskininkų ir Padzivitvo kaimų, į vakarus nuo Dzitvos upės, tarp Rodūnės ir Lydos.

Visi trys akmenys yra 1-1,2 m ilgio, 0,7-0,9 m pločio, 30-50 cm aukščio. Jų paviršiaus plokštumoje išgremžta po dvi 25-33 cm skersmens ir apie 2-3 cm gylio lėkštės. Trečiosios, mažesnės lėkštės paprastai matyti tik dalis, ji būna labai neryški, 20-25 cm skersmens.

Ar gali būti atsitiktinis toks šių akmenų panašumas? Aišku, ne. Lietuvos teritorijoje ir netoli jos daugiau tokių akmenų neaptikta. Tik pačioje Latvijos šiaurėje, Valmieros raj., Vecatės ap. prie Rinnukalnio yra labai panašus akmuo su dviem "lėkštėmis"¹⁸⁴, kurių matmenys yra visiškai tokie pat kaip mūsiškių (skersmuo 30-39 cm, gylis 3-4 cm). Net ir akmens dydis sutampa: 1x1,3 m, 40 cm aukščio. Rezeknės raj., Berzgalės Sarkanios k. taip pat aptiktas panašus 93x110 cm ir 30 cm aukščio akmuo su viena lėkštės pavidalo įduba, tik ji yra gerokai didesnė: 50 cm skersmens ir 10 cm gylio. Latvijoje tokių akmenų buvo apie 6. Alūksnės raj. prie Alsvikių Vizukokų Dišlerių namo, netoli Meļņupės kranto, gulėjęs akmuo su lėkštės pavidalo dubeniu. Apie aukojimus prie šio akmens užrašyta daug pasakojimų¹⁸⁵. Prie akmenų su trimis lėkštiniais dubenimis Kraslavos raj., netoli Ordovkos ež., augęs didžiulis senas ąžuolas¹⁸⁶. Ir Estijoje, Tartu miesto parke, yra 160x120 cm, 70 cm aukščio aukojimo akmuo su dviem lėkštais, 26 cm skersmens ir 5-8 cm gylio, dubenimis.

Pirmųjų trijų Eišiškių-Rodūnės apylinkėse esančių akmenų lėkštės išsiskiria tuo, kad jų dugnas viduryje yra truputį iškilęs. Tartu akmenyje to visai nematyti.

Kam buvo skirtos lėkštės akmenyse? Įvairūs faktai rodo, kad jos buvo skirtos aukojimui. O kodėl toks vienodas dubenų skaičius ir jų forma? Aišku, kad jie yra iš to paties laikotarpio ir buvo gaminami gerokai anksčiau negu aukštaitiškieji smailiadugniai arba cilindriniai dubenys, greičiausiai ne vėliau kaip geležies

amžiuje. Tai patvirtina jų nedidelis gylis, primityvi sukimo technika ir paplitimas dideliuose plotuose.

Priešingybė jiems - smailiadugniai aukštaitiškieji dubenys. Jie neperžengia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ribų XIV a. Dvi lėkštės rodo, kad buvo aukojama dviem dievybėms, sakysim, gėrio ir blogio - gyvybės ir mirties dievybėms, Dievui ir Velniui (Pykuoliui?), arba dangui ir žemei, t.y. Aukščiausiajam Dievui - jo išraiškai Perkūnui ir Žemynai, o galbūt trejybei: Perkūnui (Dievui), Pykuoliui (Velniui) ir Patrimpui (Žemynai). Pastaruoju atveju trečioji, mažiausioji lėkštė galėtų būti skirta Žemynai, nes ji paprastai yra nuskelta, lyg pritaikyta aukojamam skysčiui nuleisti į žemę. Čia gali būti nedaug prasilenkta ir su monoteizmu, nes blogio ir gėrio dievybės egzistuoja beveik visose religijose, pradedant Zaratustros įkurtu zoroastrizmu ir baigiant net krikščionyste (Dievas ir Velnias). Lėkštės akmenyse gali būti susijusios su mirusiųjų kultu.

Ši schema įktų vėlesniems laikams, kuriuos mes žinome iš rašytinių šaltinių. Bet jei lėkštės išsuktos daug senesniais laikais, prieš X-XI a., arba jei jos priklausė ugrofinams, kaip liudija jų paplitimas, tai tada dievybių samprata būtų skirtinga, nors esmė gali būti panaši.

Jėzuitų kronikos 1605 m. tome skaitome apie kiaušinių aukojimą dviejose rąste išgręžtose skylėse (duobutėse?) mirusiųjų ir žemės dievams: "...kitas namas labai kentėjo ir nuo demonų piktybės, ir nuo didelio žmonių išgąsčio, ir nuo nuostolių, kuriuos sudarydavo nuolat smaugiama arkliai. Tačiau kaimiečiai seniai, galvodami, kad čia veikia koks nors mirusiųjų giminių saugotojas ir, žudydamas arklius, keršija už tai, kad paniekintas jų atminimas, nutarė išpirkti kaltę ir permaldauti mirusiųjų dvasių bei šešėlių įzeidimą tokiu būdu. Jie iškalė medžio rąste dvi skylės ir į kiekvieną įdėjo po kiaušinį - vieną žemės dievui, kitą mirusiųjų saugotojui, maldaudami, kad alleistų jiems kaltę... Tėvas išmetė tą rąstą, kurį jis su didelėmis pastangomis vargiai išrovė..."¹⁸⁷

Akmenys su cilindriniais dubenimis

Keistai paplitę akmenys su cilindriniais dubenimis. Iš dvidešimties šios rūšies akmenų Lietuvoje šešiolika yra palygintai nedideliame plote tarp Kretingos ir Mazeikių, o dešimt iš jų pabirę aplink Mosėdį. Beveik visi akmenys tarp Kretingos ir Mazeikių yra kolonos pagrindo formos. Jie taip aptašyti, kad viršutinė, apvalioji akmenų dalis apačioje pereiną į ne visai taisyklingą keturkampį. Visi jie tašyti vertikaliai, dažnai matyti tiesiog simetriški statūs kalimo grioviai, kurie baigiasi ties apatiniu, keturkampiu akmenų pastorejimu. Šių akmenų paviršiaus plokštuma į šonus šiek tiek žemėja. Cilindriniai dubenys būna ne visai taisyklingo paviršinio plokštumos apskritimo viduryje, išskaiti greičiausiai metaliniais kaltais. Archeologinių kasinėjimų metu ties šiais

akmenimis aptinkamos negilios duobės, pilnos anglių ir vėlyvų puodų šukių. Čia jau aiškios ugnies garbinimo apeigų, kartu turbūt ir saulės - atmosferinių gamtos jėgų kulto žymės.

Akmenų su cilindriniais dubenimis aplinka visiškai skiriasi nuo apvaliadugnių dubenų aplinkos. Akmenys su smailiadugniais dubenimis paprastai randami seniausiose sodybose, dažniausiai pamatų kampe, o su cilindriniais dubenimis visada būna raistuose, brūzgynuose, miške. Yra ir išimčių: Laukžemės (Sudėnų) (Kretingos raj.) akmuo yra sodyboje, o Renavo (Mažeikių raj.) - buvusio dvaro kieme. Renavo akmuo greičiausiai į dvarą buvo atkeltas dekoratyviniais tikslais.

Mažeikių raj., prie Dapšių piliakalnio, buvo akmuo net su keturiais cilindriniais dubenimis (dabar perkeltas į Ruzgų k.). Tai jau tikrai sunki mįslė, nes panašių pavyzdžių daugiau nežinome. Nebent imtume ir patikėtume, kad pagonybės ir krikščionybės sankirtos metu kažkas iškalė vietoj vieno net keturis dubenis. P. Tarasenka rašo, kad šio akmens apskritimai vadinti saulėmis¹⁸⁸. Jų dugnai yra lygiai taip pat iškilę, kaip ir daugelio cilindrinų dubenų (paprastai būna ratu iškaltas griovelis, dugnas visai neišimamas, tik truputį nuskaldytas). Ir šių "saulių" dydis (38-50 cm skersmens) visiškai atitinka cilindrinis dubenis.

Kiti 4-5 akmenys su cilindriniais dubenimis yra pasklidę įvairiose Lietuvos vietose: Ilguočių k. (Stačiūnų ap., Pakruojo raj.), Stabulankių k. (Leliūnų ap., Utenos raj.), Kaniūkų k. (2 km nuo Antalieptės, Zarasų raj.), Mikulionių k. (1 km į vakarus nuo Pikeliškių, Vilniaus raj.), Trivalakių-Kirdiško k. (Kupiškio raj.). Kadangi jie yra įvairiuose entografiniuose regionuose, tai ir jų forma negali būti vienoda. Ilguočių akmuo yra panašus į akmenis su smailiadugniais dubenimis. Ir dubuo čia, atrodo, yra ne iškaltas, bet išsuktas.

Kaniūkų akmens dubuo yra 50 cm skersmens, aplinkinio griovelio gylis 8 cm; Mikulionių dubens skersmuo 45 cm ir gylis 5-6 cm, o Stabulankių dubens plotis tik 13 cm, gylis 9 cm. Mikulionių, Sabulankių ir Kaniūkų akmenų forma ir dydis beveik nesiskiria (Stabulankių 1,1 m, Kaniūkų 1,3 m, Mikulionių 1,5-1,2 m skersmens; aukštis 85-90 cm). Visi trys akmenys apvaliai aptašyti.

Ne per seniausiai buvo atkreiptas dėmesys į Rinkšelių (Žaiginio ap.) ir Lyduvėnų akmenų dubenis. Tai vieninteliai dubenuotieji akmenys Raseinių rajone ir jie labai skiriasi nuo tokių kitų akmenų Lietuvoje. Čia dubenys primena cilindrinis, bet yra visai maži, 18-20 cm skersmens ir iki 3,5 cm gylis. Dubenų dugnas yra išlygintas, iškilęs taip kaip "lėkštinių" dubenų, o pačių akmenų forma yra tokia kaip aukurų su smailiadugniais dubenimis.

Registruojant akmenis su cilindriniais dubenimis reikia būti labai atsargiems, nesumaišyti jų su girnapsėmis. Beje, būtent taip dažnai juos vadina vietiniai žmonės. Tikros girnapsės, gamintos grūdams malti, yra tarp Šniūkščių

ir Šauklių kaimų, ganykloje (Mosėdžio ap., Kretingos-Skuodo raj. riba), Noliškių k. (Kurtuvėnų ap., Šiaulių raj.). Kretingos vienuolyno kieme (greta akmens su cilindrinio dubeniu). Greičiausiai toks pat akmuo buvo ir Kutiškiuose (Radviliškio ap. ir raj.). Girnapsės išsiskiria tuo, kad jos būna labai tiksliai, gražiai aptašytos, nudailintos, o jei nebaigtos, tai vidurinės angos dugnas būna kitoks - nebaigtas tašyti.

Visai netoli nuo tirščiausio cilindrinų dubenų paplitimo arealo, tarp Skuodo ir Mosėdžio, yra Puodkalių kaimas. Jame buvo akmuo su cilindrinio dubeniu, deja, kažkur išgabentas. Peršasi mintis, kad vietovardis gali reikšti dubenų ("puodų") kalimą akmenyse, nes, kaip žinome, molinių puodų niekas nekala. Pastaraisiais metais rastas aukuras su cilindrinio dubeniu į šiaurę nuo naujo Mokslų akademijos miestelio (ant Vilniaus miesto ribos - dabar nugabentas į Nemenčinę, Melnikaitės 5) ir Vilniaus senamiestyje, ties buvusia Ragučio šventykla, kurią išgriovė didysis Lietuvos kunigaikštis Algirdas (šiuo metu akmuo atgabentas prie šv. Mykolo bažnyčios).

Greičiausiai šią akmenų rūšį aprašo L.A. Jucevičius, kurio plačiai remiasi M. Gimbutienė ir kt. 1836 m. žurnale "Tygodnik Peterburgski" buvo rašoma, kad akmenys būdavo lygiai nutašomi, simetriškai išdėstomi ir apjuosiami grioviu. Jie gulėdavo deivėms skirtose vietose. Deivės leisdavusios laiką prie akmenų, verpdamos žmonių likimus ar vaikščiodamos upokšnių krantais. Kiekvienas lietuvis šventose vietose turėdavo akmenį, ant kurio dėdavęs aukas: grūdų, linų ir t.t. Tokiais deivių akmenimis buvusi nusėta visa Lietuva, tačiau gyventojai daugumą jų sunaudoję statyboms¹⁸⁹.

Kaimyninėje Latvijoje yra įregistruoti šeši akmenys su cilindriniais dubenimis¹⁹⁰. Vieną iš jų (Mizainių, Saldaus raj.) aplankius nustatyta, kad tai nebaigtos kalti gimos. Kiti penki išsidėstę taip: du - Latvijos vakaruose prie jūros, du - pačiuose rytuose - Latgalijoje, o penktasis, buvęs Latvijos viduryje, ties Jaunpiliu (Tukumo raj.), neišlikęs, taigi jo forma nežinoma. Pajūryje abu akmenys rasti Ulmalės k. (Liepojos raj.), vienas iš jų (Pino vs.) yra lygiai tokios pačios formos ir dydžio kaip Lietuvos cilindriniai dubenuotieji akmenys prie Mosėdžio. Nors pas mus tokių akmenų gana daug, tačiau jie savo tobulumu neprilygsta Ulmalės k. Pino vs. akmeniui. Latvių akmens dubuo labai didelis, viršuje 62, apačioje 55 cm skersmens ir 12 cm gylis, iškaltas lygiai. Vertikalūs grioveliai ištašyti labai lygiai, ryškiai. Jis, matyt, priklauso tai akmenų grupei, kuri apima pietvakarinę Kuršo žemės dalį (šiaurės vakarų Žemaitija, kur yra mūsų akmenys, taip pat priklausė Kuršui). Visi jie galėjo būti kalami ne vėliau kaip XII-XIII a., iki kryžiuočių įsigalėjimo Latvijoje, arba slaptai jau krikščionybės laikais.

dubenuotieji akmenys, nesusiję su aukojimu

Kalbėdami apie akmenis su smailiadugniais dubenimis, minėjome Vilniuje rastą akmenį, kuris galėjo būti vartojamas akmeniniams patrankų sviediniams tašyti (?). Kai kurie dubenuotieji akmenys Medininkų pilies teritorijoje su netaisyklingais ir negiliais dubenimis galėjo būti vartojami vartų ašiai įverti.

Yra akmenų su duobutėmis, dubenimis, skirtų įvairiausiems kitokiems tikslams. Itin įvairūs yra bažnytiniai akmenys šventintam vandeniui laikyti. Kai kurie jų, kaip antai Dotnuvos bažnyčioje, visiškai primena pagoniškus. Daug kur tokiame tikslui galėjo būti panaudoti pagoniški akmenys, pamiršus jų pirminę paskirtį. Vėliau bažnytiniai akmenys, ypač XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje, būdavo lygiai nušlifuojami, daromi labai sudėtingų formų. Tuo jie labiausiai ir skiriasi nuo pagoniškų.

Kartais dubenys, dažniausiai gilūs cilindriniai, buvo iškalami mediniams kryžiams ar stulpams įstatyti. Toks akmuo yra Noliškio k. (Pakalnių ap., Utenos raj.). Vietiniai žmonės papasakojo, kad jis likęs nugriuvus paminklui, statytam prieš Antrąjį pasaulinį karą. Dubenyje stovėjęs įkaltas medinis kryžius (dubens skersmuo 16 cm, gylis 10 cm, tam tikslui visai tinkamas).

Dėl savo patvarumo pastaraisiais laikais žmonės iškalavo dubenis dekoratyviniais, estetiniais tikslais (pvz., Rokiškio parke). Nežinia kodėl Legų k. (Debeikių ap., Anykščių raj.) prie Šventosios iš stambiagrūdžio rausvo granito ištašytas maždaug 70x70 cm grubaus kubo pavidalo akmuo su dideliu 47 cm skersmens ir 30 cm gylio dubeniu. 1974 m. jis nugabentas į gretimą Mičionių k. Senojoje akmens vietoje rasta krūvos nuoskaldų, skelėlių, likusių nuo akmens tašymo. Dabar dubenyje pasodinta gėlių.

Labai gražaus, taisyklingo pavidalo yra vėlyviausios akmeninės pietos (Vilniuje, Istorijos ir etnografijos muziejaus kieme; Tartoko vs., Švenčionių raj., Rygos liaudies buities muziejuje ir kitur).

išvados

1. Dauguma akmenų su apvaliadugniais dubenimis ir netaisyklingos formos įdubomis buvo skirta aukojimui.

2. Aukojimo akmenys yra išplitę baltų genčių teritorijoje bei kaimyniniuose kraštuose.

3. Apvaliai tašyti akmenys su cilindriniais dubenimis aptinkami sunkiai prieinamose vietose, o mažesni akmenys su smailiadugniais dubenimis - sodybose, dažniausiai pamatų kampe.

4. Aukštaičių namų akmenys su smailiadugniais dubenimis yra vėlyviausia aukurų forma Europoje.

išnašos

²Narbutt T. Dzieje narodu litewskiego. - Wilno, 1838. - T.III. - P.47.

³Scriptores Rerum Prussicarum. - T.I. - P. 53-55.

⁴Ten pat. - T.II. - P. 549.

⁵Mannhardt W. Die lettischen Sonnenmythen // Zeitschrift für Ethnologie. - 1875. - H.6 - S. 75.

⁶Pakarklis P. Kryžiuočių valstybės santvarkos bruožai. - K., 1948. - P. 263.

⁷Strykowski M. Kronika... - Warszawa, 1766. - T.II. - Kn. IV. - P. 147.

⁸Praetorius M. Deliciae Prussicae. - Kn. IV. - Sk. III. - § XVII.

⁹Slaviūnas Z. Liaudies papročiai ir miūiniai įvaizdžiai Mažvydo raštuose // Senoji lietuviška knyga. - K., 1947. - P. 166.

¹⁰Россия. - С.Петербург, 1905. - Т.IX. - С. 210.

¹¹Hensel W. U zrodel Polski sredniowiecznej. - Warszawa, 1974. - P. 232.

¹²Helmoldi Chronika Slavorum. - Lubeca, 1659. - Lib. I. - Cap. LII (LII). - P. 125.

¹³Младшая Эда. - Ленинград, 1970. - С. 169.

¹⁴Būga K. Rinktiniai raštai. - V., 1958. - T. I. - P. 145.

¹⁵Litterae annuae societatis Iesu, 1606. - Antverpiae, 1618. - P. 767-768.

¹⁶Ten pat, 1605. - Antverpiae, 1618. - P. 943; Ten pat, 1604. - Antverpiae, 1618. - P. 749. (Abi citatas vertė V.Manikaitė).

¹⁷Lebedys J. Lietuvių kalba XVII-XVIII a. viešajame gyvenime. - V., 1976. - P. 204.

¹⁸Litterae annuae societatis Iesu, 1600. - Antverpiae, 1618. - P. 550. (Vertė E.Ulčinaitė).

(Žr. Matulis R. Akmuo akmeniui nelygu // Moksleivis. - 1974. - Nr.5 - P. 12-13).

¹⁹Strykowski M. Kronika... - T. II. - P. 145.

²⁰Tarasenka P. Pedos akmenyje. - V., 1958. - P. 54; Lebedys J. Lietuvių kalba XVII-XVIII a. viešajame gyvenime. - P. 210.

²¹LTR. - 4287(33). Žr. Šliavas J. Mūšos ištakos. - Žemėlis, 1973. - P. 128 (Mašinraštis)

yra VVU bibliotekoje).

²²Ludwik z Pokiewia. Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów. - Wilno, 1846. - P. 28-31.

²³Daukantas S. Būdas senovės lietuvių kalnėnų ir žemaičių // Raštai. - V., 1976. - T. I. - P. 522 - 543.

²⁴Narbut T. Dzieje starożytne narodu Litewskiego. - Wilno, 1835. - T. I. - P. 152, 153.

²⁵Praetorius M. Deliciae Prussicae. - Kn. IV. - Sk. III. - § IX.

²⁶Graudonis J., Urtāns V. Senatnes pēdas. - Rīga, 1961. - P. 114.

²⁷Мялешка М. Камень у вераньях и паданьях беларуса // Записки наук кафедры Этнографии. - Минск, 1928. - Т. I. - С. 101.

²⁸Ten pat. - P. 162.

²⁹Покровский Ф. Археол. карта Виленской губ. - В. 1893. Szukiewicz W. Narzędzia kamienne gladzone w pow. Lidzkim i Trockim // Swiatowit. - 1940. - T. IV. - P. 9-16, 50-58.

³⁰Daukantas S. Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių // Raštai. - V., 1976. - T. I. - P. 59-60.

³¹Gebhardi L. A. Geschichte Lief., Est., Kurl. - S. 309 // Zr. Daukantas S. Pasakojimas apie veikalus... // Raštai. - V., 1976. - T. II. - P. 50.

³²Narbut T. Dzieje... - P. 100.

³³Ten pat. - P. 334.

³⁴Daukantas S. Pasakojimas apie veikalus... - P. 110.

³⁵Długosz J. Kronika... - Warszawa, 1974. - T. IV (Kn. VII). - P. 166.

³⁶Ten pat. - P. 265.

³⁷Ten pat. - Warszawa, 1975. - T. V (Kn. IX.) - P. 91-92.

³⁸Ten pat. - P. 138.

³⁹Теобальд. Литовско-литовские очерки. - Вильна, 1890. - С. 138. (Коррегована M. Strykovskio nurodyta data).

⁴⁰SRP. - T. II. - P. 549 // Zr. Lietuvių tautos istorijos šaltiniai. - Klaipėda, 1939. - P. 107.

⁴¹Daukantas S. Darbai... - P. 333.

⁴²Gwagnini A. Kronika Sarmacyi Europckiey... - Warszawa, 1768. - P. 240.

⁴³Preussisches Urkundenbuch. - Königsberg, 1882. - T. I. - Nr. 29.

⁴⁴Praetorius M. Deliciae Prussicae. - Kn. IV. - Sk. I. - § 11.

⁴⁵SRP. - T. II. - P. 488-489.

⁴⁶SRP. - T. I. Petri de Dusburg Chronica terrae Prussiae. - T. III. - P. 4.

⁴⁷Gwagnini A. Kronika... - P. 240.

⁴⁸Helmoldi Chronica Slavorum. - Lubecae, 1659. - P. 125 (Lib. I. Cap. LII (LIII)). - P. 185 (Lib. I. Cap. LXXXIII (LXXXIV)). Zr. dar: Schedii Eliae. De Diis Germanis. - Amsterodami, 1648. - P. 489.

⁴⁹Daukantas S. Darbai... - P. 50.

⁵⁰Zr. Szafranski W. Religia słowian // Zarys dziejów religii. - Warszawa, 1968. - P. 582.

⁵¹Narbut T. Dzieje... - P. 99.

⁵²Daukovičius H. Dakai. - V., 1973. - P. 103.

⁵³Сочинения Корнелия Ташита. Летопись. - С. Т. I., 1887. - Т. II. - С. 55.

⁵⁴Schedii Eliae. De Diis Germanis. - Amsterodami, 1648. - P. 390-391.

⁵⁵Сочинения Корнелия Ташита. Летопись. - Т. II. - С. 437.

⁵⁶Naujasis Testamentas. Jokūbo laiškas. - V., 1972. - P. 530.

⁵⁷Laurinčiukas A. Varinė saulė. - V., 1972. - P. 288.

⁵⁸Stepananc M. Lotoso žiedas ant delno. - V., 1973. - P. 17-18 // National Herald. - 1969. - April 20; Patriot. - 1969. - April 15.

⁵⁹Būga K. Rinkiniai raštai. - V., 1958. - T. I. - P. 355-357.

⁶⁰Tacitas K. Germanija // Rinkiniai raštai. - V., 1972. - P. 6.

⁶¹Нидерле Л. Челювецество в доисторические времена. - Пет., 1898. - С. 121-123.

⁶²Scriptores rerum Prussicarum. - T. I. - P. 241.

⁶³Graudonis J., Urtāns V. Senatnes pēdas. - P. 110.

⁶⁴Jablonskis K. Lietuvių kultūra ir jos veikėjai. - V., 1973. - P. 188.

⁶⁵Graudonis J., Urtāns V. Senatnes pēdas. P. 110.

⁶⁶Piekarczyk S. Religia germanow // Zarys dziejów religii. - Warszawa, 1968. - P. 637.

⁶⁷Zr. Pečiūra P. Šventi ir užkeikti akmenys. - V., 1971. - P. 20.

⁶⁸Schedii Eliae. De Diis Germanis. - P. 342-343.

⁶⁹Ten pat.

⁷⁰Ten pat. - P. 344-345.

⁷¹Naujasis Testamentas. Apaštalų darbai. - P. 328.

⁷²Pečiūra P. Šventi ir užkeikti akmenys. - P. 20.

⁷³Ten pat.

⁷⁴Šliūpas J. Dievo idėjos raida arba evoliucija. - K., 1938. - P. 80, 81 ir kt.

⁷⁵Tarasenka P. Pėdos akmenyje. - P. 41, 69.

⁷⁶Ten pat. - P. 41.

⁷⁷Ten pat. - P. 78.

⁷⁸Ten pat. - P. 5-6.

⁷⁹Tarasenka P. Akmenys vaikus moko // Jaunoji karta. - 1933. - Nr. 32. - P. 540.

⁸⁰Tarasenka P. Pėdos akmenyje. - P. 10-12, 19.

⁸¹Makarevičius A. Archeologiniai Vilkijos apylinkės paminklai // Lietuva. - 1925. - Nr. 150-153.

⁸²Белорусский сборник. - Витебск, 1891. - Т. IV. - С. 172.

⁸³Tautavičius A. Ženkliai akmenyse // Mokslas ir gyvenimas. - 1966. - Nr. 12. - P. 23.

⁸⁴Akiras. Vyžuonos. - K., 1927. - P. 4.

⁸⁵Tarasenka P. Pėdos akmenyje. - P. 63.

⁸⁶Lietuvos metraštinis. - V., 1971. - P. 55.

⁸⁷Batūra R. Lietuvos metraščių legendinės dalies ir M. Strykovskio "Kronikos" istoriškumo klausimu // MA darbai. - Serija A. - 1966. - T. 2(21). - P. 270.

⁸⁸Ten pat.

⁸⁹Danilevičius E. Maršrutai iš Vilniaus. - V., 1975. - P. 98.

⁹⁰Kežinaitis K. Kauno apylinkės. - V., 1958. - P. 120.

⁹¹Broga L., Danilevičius E. Lietuvos turistinis žemėlapis. - V., 1962. - P. 88.

⁹²Būga K. Dievaitis "idolum" // Rinkiniai raštai. - V., 1958. - T. I. - P. 145 (Iš Kosazevskio rankraščio "Lituanica").

⁹³Juknevičius J. ir kt. Anykščiai. - V., 1959. - P. 13.

⁹⁴Tarasenka P. Pėdos akmenyje. - P. 38, 74.

⁹⁵Tautavičius A. Ženkliai akmenyse... - P. 23-24.

⁹⁶Tarasenka P. Pėdos akmenyje. - P. 38, 74.

⁹⁷Nausėdas V. Rambynas // Mokslas ir gyvenimas. - 1973. - Nr. 6. - P. 27.

⁹⁸Broga L., Danilevičius E. Lietuvos turistinis žemėlapis. - P. 88.

⁹⁹1977 m. čia apsilankius paaiškėjo, kad tas akmuo (susprogdintas prieš 1970 m.) buvo per kilometrą nuo tauro ragų, taigi vargu ar turėjo su jais ryšį. Be to, 4 m žemės sluoksniis galėjo susidaryti tik per labai ilgą laiką. Ažuolų kamienų ten buvo daug, nors vienas iš jų buvęs nukirstas.

¹⁰⁰Aprašymas saugomas Tytuvėnų miškų ūkyje ir Kauno zoologijos muziejuje.

¹⁰⁰Kučinskas A. Kęstutis. - V., 1988. - P. 128-129; Jovaišas A. Lietuviškas sakinyš 1351 metų kronikoje // Literatūra ir menas. - 1976. - Spalis 30 (Nr. 44). - P. 12.

¹⁰¹Urbanavičius V. Laidojimo papročiai Ul. žnuose XVI-XVII a. // MA darbai. - Serija A-1975. - I (50) - P. 59.

¹⁰²Manharts V. Latviešu-Prūsū mitoloģija. - Rīga, 1936. - P. 535.

¹⁰³Šliavas J. Štaurės Lietuvos lygumos. - Žemelis, 1974. - P. 177 (Mašinraštis yra

VVU bibliotekoje).

- ¹⁰⁴Černiauskas M. Archeologijos paminklai // Leniniečių balsas (Tauragė). - 1974. - Gegužės 18. - Nr. 57 (3715).
- ¹⁰⁵Kudaba Č. Kalvotoji Žemaitija. - V., 1972. - P. 176.
- ¹⁰⁶Ten pat. - P. 103.
- ¹⁰⁷Pocius A. Po žaliąją Anykščių žemę// Anykščiai (Kraštotyros leidinys). - P. 78.
- ¹⁰⁸Pupaleigis G. Beizonių milžinkapiai//Rytas.-1927.-Rugpjūčio 13.-Nr. 181 (1066).
- ¹⁰⁹Vaitkūnas G. M.K.Čiurlionio kūrybos nacionalumas// Kultūros barai.-1975.-Nr.7. - P. 53.
- ¹¹⁰Lietuvos metraštis. - P. 61.
- ¹¹¹Strykowski M. Kronika. - Warszawa, 1766. - T. II. - P. 372.
- ¹¹²Ten pat. - P. 382.
- ¹¹³Ten pat. - P. 357.
- ¹¹⁴Avižonis K. ir kt. 20 kelionių po Kauno apskritį. - K., 1937. - P. 16.
- ¹¹⁵1970 m. Vilniaus universiteto kraštotyros ekspedicijos medžiaga. (Saugoma MA Lietuvių kalbos ir literatūros institute).
- ¹¹⁶Tarasenka P. Pėdos akmenyje. - P. 41.
- ¹¹⁷Lasickis J. Apie žemaičių dievus. - V., 1969. - P. 19.
- ¹¹⁸Długosz J. Kronika. - Warszawa, 1975. - Kn. IX (T. V). - P. 92.
- ¹¹⁹Lasickis J. Apie žemaičių dievus. - P. 18.
- ¹²⁰Lietuvos metraštis. - V., 1972. - P. 61.
- ¹²¹Gedimino laiški/ Paruošė V.Pašuta ir I.Štal. - V., 1966. - P. 127, 129.
- ¹²²Никифоровский М. Русское язычество.- Пет. 1875.- С. 22-23.
- ¹²³Helmoldi Chronika Sclavorum. - Lubecae, 1659. - Lib. I. - Cap. LXXXIII (LXXXIV). - P. 185.
- ¹²⁴Daukantas S. Būdas. - T. I. - P. 496-497.
- ¹²⁵Топоров В.Н. Заметки по балтийской мифологии // Балтославянский сборник. - М., 1972. - С. 308.
- ¹²⁶Kudaba Č. Dūdos apylinkių gamtos paminklai // Mokslas ir gyvenimas. - 1971. - Nr. 5. - P. 50.
- ¹²⁷Černiauskas M. Archeologijos paminklai // Leniniečių balsas (Tauragė). - 1974. - Gegužės 18. - Nr. 57 (3715).
- ¹²⁸Tarasenka P. Lietuvos archeologijos medžiaga. - K., 1928. - P. 129.
- ¹²⁹Покровский Ф. Археол. карта Ковенской губ. - Вильна, 1899.
- ¹³⁰Šliavas J. Berštaliai-Lielupės kloniai. - Žeimelis, 1974. - P. 90 (Mašinraštis VVU bibliotekoje).
- ¹³¹Šliavas J. Pašvitinio-Linkuvos apylinkių archeologiniai paminklai // Kraštotyra. - V., 1970. - P. 124.
- ¹³²Tarasenka P. Lietuvos archeologijos medžiaga. - P. 156.
- ¹³³Мялешка М. Камень у вераньях... - С. 167.
- ¹³⁴Кузнецов В.А. Путешествие в древний Иристон. - М., 1974. - С. 133.
- ¹³⁵Alvin M. Josephy. The indian heritage of America. - USA, 1968. - P. 244.
- ¹³⁶Daukantas S. Darbai... - P. 87.
- ¹³⁷Tarasenka P. Pėdos akmenyje. - P. 35.
- ¹³⁸Покровский Ф. Археол. карта Ковенской губ. - Вильна, 1899. - № 3.
- ¹³⁹Šliavas J. Šiaurės Lietuvos lygumos. - P. 167.
- ¹⁴⁰Šliavas J. Iš Mūšos senovės. - Žeimelis, 1975. - P. 113. (Mašinraštis yra VVU bibliotekoje).
- ¹⁴¹Šliavas J. Šiaurės Lietuvos lygumos. - P. 167-172.
- ¹⁴²Мялешка М. Камень у вераньях... - С. 161.
- ¹⁴³Šliavas J. Iš Mūšos senovės. - P. 47.
- ¹⁴⁴Kurjer Warszawski// Swiatowit. - 1900. - T. II. 1899.X.7 - P. 236.

- ¹⁴⁵Caune A. Dobumakmenį Latvija... - P. 92-94, 95.
- ¹⁴⁶Press Ludwika. Życie codzienne na Krecie. - Warszawa, 1972. - P. 158.
- ¹⁴⁷Ten pat. - P. 160.
- ¹⁴⁸Daikovičius H. Dakai. - P. 91.
- ¹⁴⁹Нидерле Л. Человечество в доисторические времена. - Пет., 1898. - С.121-123.
- ¹⁵⁰Aeneae Sylvii Piccolominei Senensis. Opera quae extant omnia... - Basileae, 1571.
- ¹⁵¹Gwagnini A. Kronika... - P. 240.
- ¹⁵²Tautavičius A. Ženkla akmenyse... - P. 23.
- ¹⁵³Šliavas J. Mūšos ištakos. - P. 124.
- ¹⁵⁴Zarys dziejów religii. - Warszawa, 1968. - P. 507.
- ¹⁵⁵Šliavas J. Iš Mūšos senovės. - P. 112.
- ¹⁵⁶Tarasenka P. Pėdos akmenyje. - P. 55, 75.
- ¹⁵⁷Šliavas J. Mūšos senovė. - P. 106.
- ¹⁵⁸Tarasenka P. Pėdos akmenyje. - P. 22, 73.
- ¹⁵⁹Мялешка М. Камень у вераньях... - С. 171.
- ¹⁶⁰Graudonis J., Urtāns V. Senatnės pėdas. - P. 115-116.
- ¹⁶¹Caune A. Dobumakmenį Latvija... - P. 94-95.
- ¹⁶²Užrašė J.Prapiestis; tas pats - Rumšiškių l. buities muziejaus fonduose.
- ¹⁶³Šliavas J. Berštaliai-Lielupės kloniai. - P. 89.
- ¹⁶⁴Šliavas J. Štūrės Lietuvos lygumos. - P. 26.
- ¹⁶⁵Černiauskas M. Gaštyņų megalitinis paminklas // Mokslas ir gyvenimas. - 1974. - Nr. 7. - P. 60.
- ¹⁶⁶Zr. Tarasenka P. Lietuvos archeologijos medžiaga. - P. 204. (A.Klumbio žiniomis Papjaunių k. prie Švėkšnos, beržyne, yra akmuo su iškaltomis Šienpjovių žvaigždėmis).
- ¹⁶⁷Šliavas J. Šiaurės Lietuvos lygumos. - P. 176.
- ¹⁶⁸Tarasenka P. Pėdos akmenyje. - P. 74.
- ¹⁶⁹Šliavas J. Šiaurės Lietuvos lygumos. - P. 174-175.
- ¹⁷⁰Graudonis J., Urtāns V. Senatnės pėdas. - P. 115.
- ¹⁷¹Lõugas V. Väikeste lohkedega kultusekivid // Eesti loodus. - 1972. - Nr. 2. - P.729..732.
- ¹⁷²Caune A. Dobumakmenį Latvija... - P. 94.
- ¹⁷³Атлас по истории религии. - М., 1930. - С. 154.
- ¹⁷⁴Кузнецов В.А. Путешествие в древний Иристон. - С. 132.
- ¹⁷⁵Младшая Эда. - С. 104.
- ¹⁷⁶Hansen W. Schalensteine, ihre Verbreitung und Bedeutung im Glauben und Brauch der Vorzeit. - P. 20-24.
- ¹⁷⁷Brøndsted J. Nordische vorzeit. - Neumunster, 1960. - Bd. I. - P. 348.
- ¹⁷⁸Zr. Jurginis J. Pagonybės ir krikščionybės santykiai Lietuvoje. - V., 1976. - P. 51.
- ¹⁷⁹Matulis R. Vilniaus siurprizas // Svyturys. - 1973. - Nr. 14. - P. 30.
- ¹⁸⁰Šliavas J. Mūšos ištakos. - P. 121-123.
- ¹⁸¹Šliavas J. Berštaliai-Lielupės kloniai. - P. 89.
- ¹⁸²Rado Romovės aukvietę // Lietuvos žinios. - 1925. - Birželio 14. - Nr. 130.
- ¹⁸³Szukiewicz W. Kamienie z wrytymi znakami // Swiatowit. - 1906. - T. II. - P.109..110.
- ¹⁸⁴Caune A. Dobumakmenį Latvija... - P. 91.
- ¹⁸⁵Ten pat. - P. 92.
- ¹⁸⁶Ten pat.
- ¹⁸⁷Lebedys J. Lietuvių kalba XVII-XVIII a. viešajame gyvenime. - P. 205-206.
- ¹⁸⁸Tarasenka P. Pėdos akmenyje. - P. 44.
- ¹⁸⁹Gimbutas M. Ancient Symbolism in Lithuanian Folk Art // Memoirs of the American Folklore Society. - 1958. - Vol. 40.
- ¹⁹⁰Caune A. Dobumakmenį Latvija... - P. 90-91.

aukojimo akmenų sąrašas

Eil. Nr.	Vietovė (ir sodyba)	Apylinkė	Matmenys cm (h - aukštis virš žemės, sk. - skersmuo)	Trumpas aprašymas, pastabos, ypatingesni bruožai
1	2	3	4	5
Akmens rajonas				
	Kesiai* (Senkapyje)	Klykoliai	280x200; h=70	Akmens viršuje išskaldyti grioveliai (J.Šliavas)
Alytaus rajonas				
1.	Papėčiai*	Parėčėnai	250x200; h=200	"Laumės akmuo"
2.	Paragiai (Lazdynų Pelėdos sodyba)	Kairiškiei	62x45; dub.sk.23-25, gylis 2,8	1986 m. akmuo pergabentas į R.Matulio butą Vilniuje, Kalinausko g. 8-3. Apie ženklus žr. sk."Žymėtieji akmenys"
Anykščių rajonas				
3.	Gečionys (P.Gražio)	Debeikiai		Akmuo su dubeniu - respublikinės reikšmės archeol. paminklas.
4.	Janušava (B.Danylos)	Kavarskas	115x84; h=26; dubens sk. 14, gylis 8	Dubuo aukštaitiškasis, ne visai taisyklingas.
5.	Juozapava*	Debeikiai		Dubenuotasis akmuo, laikomas aukuru (P.Tarsenka). Prieš 1967m. panaudotas statyboms.

* Akmenys, kurių ryšys su aukojimu abejotinas, pažymėti žvaigždutėmis, o tie, kurie greičiausiai nesisiejo su aukojimu, nenumeruoti.

1	2	3	4	5
6.	Katinai (Dešiniajame Pelyšos krante)	Andrioniškis	sk. 110; virš žemės h=35; dub. sk. 31, h=4	Aukuras ir cilindrinis dubuo. Dubuo jungiasi su akmens šonu. Kasinėjo V.Urbanavičius. Rasta anglių, puodų šukių.
7.	Klevėnai* (A.Pakalnio)	Skiemonys	27x23; h=16; dub. sk. 12, gylis 6	Aptašytas aukštaitiškasis dubenuotasis akmuo (?).
8.	Klevėnai* (Ten pat)		35x28; h=16; dub. sk. 9, gylis 11	Dubuo pragręžtas per visą akmenį; skylės skersmuo 5 cm
	Legai* (Žr. Mičionys)	Debeikiai		
	Mičionys* (S.Ražanskaitės)	Debeikiai	65x65; h=65; dub.sk.47, gylis 30	Grubus kubas iš stambiagrūdžio granito, iškaltas dekoratyviniais tikslais (ne aukojimui!). Resp. r. pam. Atkeltas iš Legų
9.	Pamaleišys* (A.Musteikio)	Svėdasai		Akmuo "Vėlniakrėslis". Resp. r. pam.
	Pašventupys* (Prie pilkapyno)	Šeimyniškiai	600x400; h=195	Akmens šone kelių metrų ilgio horizontali (natūrali) išskalda. Resp. r. pam.
10.	Punktukas (Dvaronys)	Anykščiai	690x670; h=570	Akmuo aukuras. Resp. r. pam.

1	2	3	4	5
Biržų rajonas				
11.	Baibokai (B.Sruogos gimtinėje)	Vabalninkas		Akmuo su dubeniu. Resp. r. pam.
	Biržai			(Žr. Jonava).
	Einoriai*	Papilys	200x180; h=100	"Raganos akmuo", ant kurio verpdavusi ragana (1968 m. žvalg. ekspedi- cija). Resp. r. pam.
12.	Jonava	Sodeliškiai	88x75; h=35; dub. sk. 7, gylis 5	Akmens paviršius įgilin- tas link dubens iki 7 cm. Perkeltas į Biržų muz- iejų.
	Smilgiai*	Smilgiai		Akmuo "Velnio laipte- liai". Resp. r. pam.
Ignalinos rajonas				
13.	Antakmenė (Dūdosa)	Grybėnai	250x200; h=270	Akmuo su didele įduba, vad. "Aukojimo akmeriu" (N.Orda). Resp. r. pam.
	Bernotai*	Dietkauščizna	Griovelis 4x15 (kita versija 4 sk.m ir 40 gylis duobutė	Akmuo susprogdintas apie 1967 m. Tai galėjo būti ir sprogdinimo grežimų žymės.
14.	Antalksnė* (Ledakalnio papėdėje, prie šaltinio)	Linkmenys		Buvęs akmuo, ant kurio "dievuliui" žmonės aukodavę medaus ir kt. maisto. Z. Vanagaitei pa- pasakojo vietos gyventoja Palunkiškienė.

1	2	3	4	5
Jonavos rajonas				
15.	Guldynai* (Prie Turžėnų)	Užusaliai	500x350; h=350	Akmuo "Gaidelis" Neryje. Resp. r. pam.
16.	Upninkai (200 m į R nuo buv. dvaro)	Upninkai		Akmuo "Velnio kalvė". Deimantienės sąrašas Kultūros ministerijoje.
Joniškio rajonas				
17.	Balkaičiai	Saugėlaukis	75x75; h=35; dub. sk. 24, gylis 17	Dubuo aukštaiškasis, išsuktas, bet dugnas plokščias.
18.	Blauzdžiūnai (R.Nainio)	Kriukai	92x88; dub. sk. 22, gylis 11	1976 m. nustumtas į akmenų krūvą.
19.	Ežeikiai (L.Indriulio)	Pociūnai	77x55; h=20; dub. sk. 17, gylis 10	Akmuo apie 1910 m. išimtas iš senų pamatų kampo. Resp. r. pam.
20.	Ivoškiai (Prie kapų kopyčios)	Gataučiai	90x65; h=30; dub. sk. 18, gylis 14	Dubuo įsuktas, parabolės formos.
21.	Jakiškiai	Gataučiai	95x60; h=30; dub. sk. 18, gylis 13	Dubuo įsuktas, parabolės formos.
22.	Linksmėnai (Kurmaičiai -prie kapų kopyčios)	Kepaliai	90x75; h=35; dub. sk. 20, gylis 10	Dubenyje buvo lai- komas švestas vanduo. Resp. r. pam.
23.	Radikiai (J.Briedžio)	Pociūnai	85x60; h=33; dub. sk. 18, gylis 12	Dubenyje buvo lai- komas švestas vanduo iš bažnyčios. Resp. r. pam.

1	2	3	4	5
24.	Ragaišiai (M. Balčiūno)	Kriukai	?70x60; h=50	[prastinio dubens krašte buvę latakėliai. Akmuo sunaikintas (J.Šliavas).
25.	Ramoškiai (Prie Vilkės up.)	Skaistgirys		Buvo įprastinis akmuo su dubeniu, suskaldytas (J.Šliavas).
26.	Veršiai (J. Jonkaus)	Žagarė	105x85; h=25; dub. sk. 35, gylis 16	Išimtas iš pamatų kampo. Dubuo kūgio formos.
27.	Žagarė (Prie sen. bažnyčios)			Akmuo su dubeniu. Resp. r. pam.
Kaišiadorių rajonas				
28.	Laukagalys (Prūdinkai, netoli Paporčių)	Žasliai	350x300; h=150; latakų sk. ir gylis 10, ilgis 65-70; dub. sk. 6-12, gylis 2-5	Akmuo "Velnio sostas" su didele, bet nežymia įduba, kurios krašte iškalti 3 latakai. Viršuje iškalti 3-5 dubenėliai. Resp. r. pam.
	Rumšiškės (Muziejus)			5 akmenys su dubenimis, atvežti iš Radviliškio raj., Vaidulionių k. (3), Veriškių k. ir Šiaulių raj., Pakapės k.
29.	Totoriškės (J. Frankonio sodyba)	Stabintiškės (Žasliai)	80x60; h=48; dub. sk. 19, h=8	Akmuo su dubeniu, ras- tas iškeliant akmenis sprogdinti. A.Šilkinio laiškas P. Tarasenkai.
Kapsuko (Marijampolės) rajonas				
30.	Amalviškiai*	Padovinys		Pėduotasis, velnio neštas akmuo, vad. "Pagonių dievaičiu" (P. Taras- senka). Viet. r. pam.

1	2	3	4	5
Kauno rajonas				
31.	Kaunas* (Aleksoto kalnas)			Buvęs deivės Mildos au- kuras (T. Narbutas ir kt.)
32.	Tarp Kačerginės* ir Pyplių		42x2; h=3-8. Lėkštė 30x20, h=3	Akmuo su lėkšte, perga- bentas į S. Randžio butą Kaune, Taikos pr. 41-17.
33.	Kaunas, Romainiai (Prie Nemuno)	Kaunas		Akmuo su tipišku aukš- taitiškuoju (smailu) du- beniu, nugabentas į Garliavą, Bieliausko namo kiemą, Cvirkos g. 41-2. Pranešė J. Trin- kūnas.
34.	Zapyškis*	Zapyškis		Kairiojoje senosios bažnyčios altoriaus pusėje pagonybės lai- kais buvęs aukuras (K. Avižonis ir kt.).
Kėdainių rajonas				
35.	Dotnuva (Bažnyčioje - kairėje)		85x55; h=20; dub. sk. 20, gylis 13	Tipiškas aukštaitiškas akmuo su dubeniu, įbe- tonuotas bažnyčioje švęstam vandeniui lai- kyti.
36.	Dotnuva* (Bažnyčioje - dešinėje)		95x85; h=25; dub. sk. 30, gylis 14	Dubuo pusiau cilin- drinis, pusiau aukštai- tiškasis, galėjo būti iškaltas specialiai bažnyčiai.
	Gudaičiai*	Krakės		Buvę 2 akmenys su iš- kaltomis duobutėmis (P. Tarasenka).

1	2	3	4	5
37.	Mantviliškis (G.Manioko)		75x52; h=50; dub. sk. 18, gylis 11	Aukštaitiškasis dubuo. Akmuo ištrauktas iš 1960m. nugriauto J.Žydėlio namo pamatų kampo.
38.	Mantviliškis (Tarp J.Bartašiaus ir grūdų sandėlio)		113x75; dub. sk. 20, gylis 17	Akmens aplinka tirta 1971 m. Resp. r. pam.
39.	Mantviliškis (Ten pat)		60x60; dub. sk. 20, gylis 10	Apskaldytas akmuo, 1971 m. atvežtas iš T.Astrausko sodybos. Resp. r. pam.
40.	Mantviliškis (J.Bartašiaus)			Apie 1970 m. išvežtas į Kėdainių muziejų.
41.	Mantviliškis (B.Liutkevičiaus)		80x60; dub.sk. 20, gylis 13	Įmūrytas į namo pama- tus.
42.	Okainiai	Truskava		Buęs akmuo "Šora", garbintas kaip dievaitis (1724 m., jėzuitas T.Dochtorovičius).
43.	Paberžė (Prie šventoriaus; iš Senkonių)	Surviliškis	dub. sk. 17, gylis 7	Nuskeltame akmenis šone dar 10-17 duobučių (1 cm skersmens, 0,5 cm gylis), kurios gali būti ir natūralios kilmės.
44.	Paberžė (Ten pat)	Surviliškis	dub. sk. 17, gylis 7	Traktorininkai atvilko ištraukė iš Senkonių senų sodybų pamatų.
45.	Paberžė (Arčiausiai prie šventoriaus)	Surviliškis	dub. sk. 17, gylis 12	Taip pat.

1	2	3	4	5
46.	Paberžė (Šventoriuje)	Surviliškis	dub. sk. 25, gylis 15	Čia yra nuo senesnių laikų. Dubuo dvigubas (su pagiliniu).
47.	Pakruostė	Surviliškis		Akmuo su smailu dubeniu, atgabentas į Surbiliškių sodybos kiemą (tarp autobusų stotelės ir ambulatori- jos).
48.	Pilioniai (Z.Bako)	Dotnuva	105x70; h=35; dub. sk. 17, gylis 10	Akmuo atgabentas nuo plento, gulėjo ties Z.Tarauro sodyba. Dubuo kūgio formos.
49.	Pilioniai (H.Balčiausko)	Dotnuva	100x75; dub. sk.20, gylis 12	Rastas apie 1960 m. platinant plentą. Guli paplėntėje.
50.	Pilioniai (Ten pat)	Dotnuva		Prie H.Balčiausko so- dybos buęs mažesnis akmuo su dubeniu, kažkur išvežtas.
51- 52.	Rėguliai	Krakės	dub. sk. 20, gylis 10	Buęs 2 akmenys su dubenimis (P.Tara- senka). Sunaikinti.
53.	Senkoniai	Surviliškis		Akmuo su smailiadug- niu dubeniu, rastas ak- menų krūvoje ir perga- bentas į Miegėnų k., M.Kondroto sodybą prie vieškelio.
54.	Zavišinė*	Tiskūnai		Buęs dubenuotasis akmuo, vadinamas aukuru (P.Tarassenka). Tai galėjo būti vietos dvarininko pramoga (A.Tautavičius).

1	2	3	4	5
Kelmės rajonas				
55.	Budriūnai (Užmiškiai)	Kiaunoriai	150x110; dub. sk. 19, gylis 19	Dubuo beveik kūgio formos.
56.	Dimgailiai (M. Stakutienės)	Kelmė	100x55; du- buo užkrautas plytomis	Ant akmenų ties dubeniu įstatyta daržinės vartų ašis.
57.	Kaimalė	Tytuvėnai		Akmuo su dubeniu, susprogdintas 1974 m. Resp. r. pam.
58.	Pašakarnis	Tytuvėnai	Dub. sk. 18, gylis 12	Įmūrytas Kultūros namų pamatuose. Viet. r. pam.
59.	Plekaičiai (R. Šidlausko)	Tytuvėnai	80x60; h=35; dub. sk. 17, gylis 12	Akmuo buvo per 30-40m senoje sodyboje. Ties juo stovėjo kryžius, o dubenyje laikytas švėstas vanduo.
60.	Šeduviškė	Maironiai		Akmuo su dubeniu, 1974m. melioratorių užverstas žemėmis. Resp. r. pam.
61.	Tolučiai (B. Šaudkuliėnės)	Šaukėnai	dub. sk. 27, gylis 15	Akmuo beveik apvalus, į kraštus žemėjantis. Padėtas kaip prieslenk- stis. Resp. r. pam.
62.	Tolučiai (V. Sinušo)	Tytuvėnai	95x70; dub. sk. 20, gylis 17	Rastas 1938 m. senuose pamatuose, 10 m nuo dabartinės vietos. Resp. r. pam.
63.	Tolučiai (Ten pat)	Tytuvėnai		Rastas apie 1970 m., 20 m nuo pirmojo. Resp. r. pam. Susprogdintas 1976 m.

1	2	3	4	5
Klaipėdos rajonas				
64.	Tauralaukis* (Kair. Danės krante)	Klaipėda	400x330, h=90; duobutės sk. 30, gylis 20	“Velnio akmuo” su duobute piet. akmenų pakraštyje. Resp. r. pam.
Kretingos rajonas				
65.	Benaičiai*	Laukžemė		“Laumės kūlis” su įduba, kurioje, pasak padavimo, laumė skalbėsi.
66.	Imbarė (Nuo piliakalnio 300 m į PR)	Salantai	dub. sk. 2-4, h=0,5	Akmuo su keliasdešimt mažų dubenėlių. Ap- tikta degėsių ir smul- kios skaldos. Vėliau nerastas. (V. Daugutis).
67.	Kartena* (Kair. Minijos krante)			“Laumės akmuo” Resp. r. pam.
	Kretinga (Prie kino teatro)			Žr. Padvariai.
	Kretinga (Pušyno g. 5)			Žr. Udraliai (Skuodo raj.).
	Kretinga (Prie buv. vienuolyno)			Žr. Voveraičiai.
68.	Laiviai* (Kair. Salanto krante)	Imbarė		Akmuo “Laumės kūlis”, perskeltas. Viet. r. pam.
69.	Padvariai	Rūdaičiai	Akmens sk. 115, h=85; dub. sk. 40, gylis 11	Akmuo su cilindrinio dubeniu, perkeltas į Kretingą.

1	2	3	4	5
70.	Ploksčiai* (Juodupio deš. krante)	Grūšlaukė	260x200; h=120; lovelis 105x37; gylis 23	Akmuo su pailgu piltu- vėlio formos loveliu bu- vo 250 m nuo tūkstant- mečio ažuolo. Suskaldy- tas apie 1970 m. (Kretin- gos muziejaus duome- nys).
71.	Prystovai (Mišupės slaitė)	Kūlupėnai	200x200; h=200	"Čaraunyų akmuo", susicementavęs iš smulkių akmenukų, tru- pantis.
72.	Pryšmančiai* (Netoli Tenzės)	Rūdaičiai		"Laumės kūlis". Resp. r. pam.
73.	Raguviškiai*	Žalgiris		"Balnakūlis". Resp. r. pam.
74.	Salantai* (Kair. Salanto krante)			"Laumės kūlis". Resp. r. pam.
75.	Senoji Įpiltis (Prie piliakalnio)	Laukžemė	400x400; h=100; įdubos ilgis 200, gylis 2	"Aukuro akmuo" su natūralia įduba.
76.	Senoji Įpiltis* (Prie Jucio)		880x650; h=190	"Daubos kūlis". Visas akmens paviršius nežymiai įdubęs.
77.	Sudėnai (A.Kalniaus)	Laukžemė	Akm. sk. 125; h=90; dub. sk. viršuje 38, dug- ne 30, gylis 10	Akmuo su cilindrinio dubeniu, iš kurio išskal- dytas nežymus, labai ne- taisyklingas latakas.
78.	Voveraičiai	Kurmaičiai	Akm. sk. 130; h=90; dubuo 55x50; gylis 10	Akmuo su cilindrinio, ne visai apvaliu dubeniu. Akmens kraštas viršuje nuskeltas. Perkeltas į Kretingą.

1	2	3	4	5
Kupiškio rajonas				
79.	Antašava	Antašava		Akmuo su smailia- dugniu dubeniu A.Petrausko muziejuje (L.Klimka).
80.	Bagdonys	Aukštupėnai		Akmuo su smailia- dugniu dubeniu. V.Simanavičiaus laiškas P.Tarasenkai.
81.	Jutkonys	Palėvenėlė		Toks pat.
82.	Kirdiškis (Trivalakiai)	Noriūnai	Akm. sk. 110; h=60; dub. sk. 50, gylis 12	Akmuo su cilindrinio dubeniu pamiskėje, ša- lia pelkės. Resp. r. pam.
Mažeikių rajonas				
83.	Dapšiai	Juodeikiai	150 x 135; h=110; dubenų sk. 38-50, gylis 5-14	Akmuo su 3 neišbaig- tais cilindriniais dubeni- mis ir 4-tu neaiškiu. Perkeltas į Ruzgus. Resp. r. pam.
84.	Renavas (Prie buv. dvaro)	Židikai	Akm. sk. 125; h=65; dub. sk. 50, gylis 17	Akmuo su cilindrinio dubeniu, aptašytas.
85.	Varniškiei (P.Naviko)	Antašava	100 x 80, h=30; dub. sk. 10, h=15	Akmuo su dubeniu, nugabentas į vienkiemį iš kaimo apie 1930 m. (T.Galinis).
Molėtų rajonas				
	Avilčiai*	Alanta		Akmuo su duobutėmis (P.Tarasenka).

1	2	3	4	5
86.	Kaniūkai (Prie U.Andrijau- skienės)	Skudutiškis	115x90; dub. sk. 26, gylis 25	Akmuo prie buvusios trobos slenksčio.
87.	Kulionys (Observatorija)	Čiulėnai		Akmuo su aukštaitiš- kuoju (smailu) dubeniu, atgabentas iš Vorėnų ko- lūtkio (M.Ivaškevičius).
88.	Kraujeliai (Šiauriniame Stirnių ež. krante)	Mindūnai	260x200; h=100	"Šventakmenis". Resp. r. pam.
89.	Molėtai (Prie naujų kapų)			Cilindrinis aukuras su cilindrinio dubeniu. Dubens kraštas nužemė- jęs, nelygus.
90.	Paduobužė	Molėtai		Aukuras su cilindrinio dubeniu. (V.Urbana- vičius).
91.	Trumponys	Pažuočiai		Aukuras su cilindrinio dubeniu. (V.Urbana- vičius).
Pakruojo rajonas				
92.	Binėnai (A.Vadakojo)	Pašvitinys	110x85; h=30; dub. sk. 19, gylis 12	Padėtas prie svimo durų. Šį ar Radžvilo dubenį žmonės vadinę "velnio pėda" (P.Tarasenka). Resp. r. pam.
93.	Binėnai (K.Radžvilo)	Pašvitinys	90x70; dub. sk. 17, gylis 9	Guli buvusios klėties vietoje; dubens šonai vertikalūs, o dugnas apvalus. Resp. r. pam.

1	2	3	4	5
94.	Bučiučiai (E.Bitinienės)	Linkuva	70x60; h=40; dub. sk. 19, gylis 14	Akmuo padėtas prie tvoros; seniau buvo gyvenamajame name, įleistas į žemę.
95.	Didysis Plonėnas	Žeimelis	95x80; dub. sk. 23, gylis 14	Įmūrytas buvusio dvaro sandėlio sienoje. Viet. r. pam.
96.	Didysis Plonėnas (A.Senulio)	Žeimelis	80x65; dub. sk. 16, gylis 12	Prie gatvės į Klovain- ius, arčiau gyvenamojo namo.
97.	Didysis Plonėnas (Ten pat)	Žeimelis	100x100; h=20; dub. sk. 19, gylis 9	Arčiau plento. Dubuo dvigubas - pagilintas.
98.	Didysis Plonėnas* (Prie bažnyčios)	Žeimelis	70x45; h=30; dub. sk. 25-28; gylis 17	Prie varpinės akmuo su iškalta, ne visai apvaliu, lėkštu dubeniu. Matyt, pagamintas bažnyčiai. Viet. r. pam.
99.	Didysis Plonėnas (Ten pat)	Žeimelis	65x65; h=45; dub. sk. 20, gylis 17	Akmuo apskaldytas, su aukštaitiškuoju dube- niu. Viet. r. pam.
100.	Gedeikoniai (Prie Murginio up.)	Žeimelis	115x70; dub. sk. 20, gylis 12	Nustumtas prie kitų lauko akmenų. Resp. r. pam.
101.	Geičiai (P.Venislovo)	Lauksodis	100x70; h=28; dub. sk. 13, gylis 8	Perkeltas į Žeimelį. Viet. r. pam.
102.	Guostagalis* (Girelės miško PR kampe)		250x200; h=100; rievės gylis 25	Akmuo "Velnio krėslas" prie pelkės, vad. Velniabala; su rievė, tarsi atlošu.

1	2	3	4	5
103.	Ilguočiai (J.Šanderio)	Stačiūnai	98x60; h=30; dub. sk. 34, gylis 15	Dubuo išsuktas (?), bev- eik cilindrinis, tik dugno briauna apvali.
104.	Jovaišiai (I.Galiausko)	Lauksodis	103x55; h=40; dub. sk. 21, gylis 14	Dubuo tipiškas, įsuktas, parabolės formos.
105.	Kaireliai (Prie gatvės)	Žeimelis	110x95; h=35; dub. sk. 17, gylis 8	Pergabentas į Žeimelį, Viet. r. pam.
106.	Kaireliai (J.Keniausko)		85x78; h=28; dub. sk. 18, gylis 14	Perbagentas į Žeimelį, Viet. r. pam.
107.	Kalevai (A.Jurgaičio)	Pakruojis	95x70; h=30; dub. sk. 20, gylis 11	Dubuo pusės rutulio dub. sk. 20, nuopjovos formos.
108.	Kalevai (M.Paskučimo)		96x88; dub. sk. 22, gylis 13	Lėkštopiltuvėlio formos dubuo su nuotakia briauna.
109.	Kareiviškis (Kair. Kruojos krante)	Stačiūnai	Akmens skersmuo apie 300	"Perkūnijos akmuo", prie jo 1,5 m skersmens ažuolas. Į akmenį ne kartą trenkęs perkūnas. Resp. r. pam.
110.	Klovainiai (J.Staškevičiaus)		70x45; dub. sk. 17, gylis 12	Akmuo įstatytas į griovį sutvirtinti keliui, beveik visai užslinkęs.
111.	Kūkai (K.Lapinsko)	Lauksodis	110x95; dub. sk. 18, gylis 12	Įkastas į žemę lygiai su paviršiumi. Dabar čia baigiasi priestatas, o seniau buvo namo pama- tai (gal durys?).

1	2	3	4	5
112.	Mašniai- Jurgaičiai (B.Venciausko)	Linkuva		Klėtės, statytos 1938 m. ant senų pamatų, kampe 1976 m. aptiktas akmuo su dubeniu. Rasta anglių, puodų šukių, kaulų.
113.	Miciūnai (D.Auksienės)	Lygumai	100x63; h=35; dub. sk. 20, gylis 11	Akmuo padėtas gyve- namojo namo durų šone.
114.	Miciūnai (Prie J.Steponaičio)		120x85; dub. sk. 18, gylis 10	Stovėjo prie čia buvusios klėtės galo. Liko ten pat.
115.	Moniūnai (J.Baltramičūno)	Rozalimas	85x80; dub. sk. 2,5, gylis 3,5; kitų dub. sk. 2-5, gylis 1	Stoviprie buvusio gyve- namojo namo. Jame yra 1 gilus dubenėlis ir dar 2-4 neryškūs.
116.	Nociūnai (Sidaugų)	Lauksodis	80x80; h=20; dub. sk. 14, gylis 10	Akmuo beveik ketur- kampis, neseniai nuskilusiu kampu.
117.	Paežeriai (Prie buv. dvaro rūmų durų)	Rozalimas	87x72; h=33; dub. sk. 19, gylis 12	Pervežtas į Rozalimo mokyklos kiemą.
118.	Paežeriai (Koplyčkalnyje)	Rozalimas	200 x 160; h=100; 40-50 dubenėlių, sk. 2-6, gylis 1-3	Akmuo su dubenėliais, vad. "velnio kulnėmis", "rožančių atspaudais", "Mergelės Marijos klūpojimo žymėmis" (P.Tarasenka).
119.	Pašviūnys (Šventoriaus tvoroje)		110x50; dub. sk. 14, gylis 7	Įmūrytas tvoros apatinėje dalyje, prie rytinio kampo. Viet. r. pam.

1	2	3	4	5
120.	Pažeimė-Vileišiai	Žeimelis	73x62; dub. sk. 16, gylis 7	Melioratorių nustumtas į tvenkinį. Resp. r. pam.
121.	Peleniškiei (Prie piliakalnio)	Pašvitinys	110x77; h=30; dub. sk. 23, gylis 16; latakėliai 9x4,5; gylis 2	Dubens dugnas panašus į keturkampį; į dubenį iš šonų sueina 2 latakėliai. Perkeltas į Žeimelį. Viet. r. pam.
	Rozalimas (Prie mokyklos)			Žr. Paežeriai
122.	Rusliai (I.Tubio)	Staciūnai	100x75; h=32; dub. sk. 18, gylis 12	Prieš keliantis į vienkiamius stovėjo poklėties kampu.
123.	Rusliai (Kair. Kruojos krante)	Staciūnai	120x65; h=35; dub. sk. 20, gylis 16	Kaime gulėjo prie gyvenamojo namo kaip prieslenkstis.
124.	Rusliai (A.Grigo)	Staciūnai		Ten pat vienkiamyje melioratorių užkastas į žemę.
125.	Skaruliai (J.Norvaišos)	Lauksodis	90x45; h=45; dub. sk. 21, gylis 14	1971 m. kasinėjant prie akmens rasta anglių. Resp. r. pam.
126.	Sodeliškiei (J.Lukšos)	Pašvitinys	113x90; h=25; dub. sk. 18, gylis 11	Vienkiamyje guli kaip klėties prielaitis. Klėties prielaiptis buvo ir kaime.
127.	Staciūnai (1 km į V nuo miestelio)		110x85; h=40; dub. sk. 16, gylis 12	Akmuo beveik trikampis, guli akmenų sąvartyne.
128.	Titoniai*	Linkuva		"Velnio krėslas", suskaldytas.

1	2	3	4	5
129.	Trumpakojai (Kair. Strautelio krante)	Žeimelis	87x79; h=40; dub. sk. 18, gylis 9	Akmuo viet. r. pam. Perkeltas į Žeimelį.
	Trumpakojai* (Prie Švitinio)	Žeimelis		Duobutėmis ir raidėmis iškalinėtas akmuo, užverstas žemėmis.
130.	Zigmantiškiai (Pamiškėje tarp Zigmantiškių ir Rozalimo)	Rozalimas	280x200; keturk. dubuo 35x26, gylis 5; lovy 70x10, gylis 15	Aukuras su iškaltu keturkampiu dubeniu, loviu bei natūralios kilmės (?) grioviais, išskaldomis. Resp. r. pam.
131.	Zigmantiškiai (A.Daugvilos)	Rozalimas	90x75; dub. sk. 18, gylis 13	Padėtas kaip gyvenamojo namo prielaitis.
132.	Zyliai*	Žeimelis		Buvo akmuo su "Velnio sėdyne".
133.	Žeimelis (Buv. klebonijos kieme)		50x35; h=30; dub. sk. 15, gylis 14	Likusi tik tokia akmens nuoskalda, perkelta prie Žeimelio mokyklos.
134.	Žeimelis (Prie piliakalnio)		Ilgis 55; h=25; dub. sk. 18, gylis 9	Likusi akmens dalis, perkelta prie Žeimelio mokyklos. Buvo antkapis. Resp. r. pam.
	Žeimelis (Prie mokyklos)			7 akmenys iš Žeimelio (2), Gelčių, Kairelių (2), Peleniškių, Trumpakojų.
Panevėžio rajonas				
135.	Daukniškiai	Piniava		Akmuo su dubeniu yra 50 m nuo Lėvens sodybos kieme. (Prašė skulpt. S.Kuzma).

1	2	3	4	5
136.	Kazokai	Petriškiai	80x55; h=35; dub. sk. 18, gylis 14	Akmuo su dubeniu vakariniame kaimo gatvės pakraštyje. Resp. r. pam.
137.	Naurašiliai	Smilgiai	140x100; h=130	Akmuo "Mokulas". Aukuras. (J. Witort. Lud. 1899. T.V.).
138.	Pajstrys (Imūrytas į varpinę)	Piniava		Akmuo su išsuktu aukštaitiškuoju dubeniu. (Pranešė Panevėžio žygeiviai.)
139.	Panevėžys			Akmuo su dubeniu buvo senvagėje. (Pranešė B. Mažylis.)
140.	Panevėžys (Krantu 21)		76x68; h=35; dub. sk. 18, gylis 18	Akmuo trapecijos formos. Resp. p. pam.
141.	Panevėžys (Plukių kaimo 21)		105x105; h=42; dub. sk. 17, gylis 13	Akmuo trikampės formos. Asfaltuojant gatvę nustumtas į Gucevičių sodą.
142.	Sinkonys (A. Povilaičio)	Smilgiai		Prie gyvenamojo namo slenksčio. Resp. r. pam.
143.	Sinkonys (Kapinėse)	Smilgiai		Resp. r. pam.
	Žemantiškiai* (Kapinėse)	Krekenava		Aukuras (P. Tarasenska). Nerastas; galbūt tai Žemantiškių akmuo (A. Tautavičius).

1	2	3	4	5
144.	Žvirbliai*	Upytė		Akmuo su daugeliu apvalių dubenėlių, vadinamosiomis "velnio kulnimis" (P. Tarasenska).
Pasvalio rajonas				
145.	Baluškiai (S. Banelienės)	Daujėnai	90x82; h=35; dub. sk. 20, gylis 13	Gulėja kaip svirno prielaitis. Perkeltas į Pasvalį.
146.	Baluškiai (M. Piragienės)	Daujėnai	82x60; h=40; dub. sk. 12, gylis 5	Gulėja kaip svirno prielaitis. Perkeltas į Pasvalį.
147.	Banioniai	Krikliniai	130x100; h=35; dub. sk. 17, gylis 10	Dubenyje žymios kalimo (?) ir sukimo žymės (A. Stapulionis). Perkeltas į Kriklinių parką.
148.	Banioniai	Krikliniai	60x57; dub. sk. 16, gylis 7	Namo, statyto apie 1937 m., pamate.
149.	Baukai (O. Laurušienės)	Daujėnai	100x80; h=36; dub. sk. 13, gylis 4	Gulėja kaip svirno prielaitis. Dubuo 1/3 nupjauto rutulio formos. Perkeltas į Pasvalį. Resp. r. pam.
150.	Berklainiai (P. Kvedaro)	Daujėnai	100x97; h=36; dub. sk. 16, gylis 8	Gulėja kaip prielaitis prie svirno. Perkeltas į Pasvalį.
151.	Berklainiai (Ten pat)		90x75; h=34; dub. sk. 16, gylis 8	Dubens dugnas kūgio formos, viršus žemėja nuožulniai.

1	2	3	4	5
152.	Daučkėnai (P.Rožėno)	Krinčinas	100x80; h=26; dub. sk. 17, gylis 10	Dubuo kūgio formos. Akmuo rastas likviduo- jant vienkiemj. Perkel- tas į Pasvalj.
153.	Daujėnėliai (J.Šimo)	Daujėnai	93x90; h=34; dub. sk. 17, gylis 12	Svirnelio prielaiptis. Perkeltas į Pasvalj.
154.	Daujėnėliai (Ten pat)	Daujėnai	92x82; h=39; dub. sk. 18, gylis 10	Taip pat.
155.	Druciškiai (Karoblių)	Krikliniai	85x75; h=30; dub. sk. 16, gylis 8	Perkeltas prie Kriklinių dub. sk. 16, kultūros namų.
156.	Juodžionys (Medėlynas)	Krinčinas	90x70; h=30; dub. sk. 15, gylis 8	Akmens vietoje rasta dub. sk. 15, kaulų; perkeltas prie Čyvo sodybos.
157.	Kenėliai (J.Žickos)	Krikliniai	126x85; h=35; dub. sk. 15, gylis 10	Svirno prielaiptis; perkeltas į Kriklinių parką.
158.	Kenėliai (Prie Pyvesos up.)	Krikliniai		Akmuo su dubeniu buvo į pietus nuo A.Kardelio sodybos (pranešė H.Sambora).
159.	Melėnai (J.Liko)	Pumpėnai	70x60; h=30; dub. sk. 16, gylis 8	Svirnelio, kuris jau nugriautas, prielaiptis. Resp. r. pam.
	Miesteliškiai			Žr. Melėnai.
160.	Moliūnai	Krikliniai	90x60; h=14; dub. sk. 14, gylis 9	Buvo dvaro kiaulidžių pamate; perkeltas į Kriklinių parką.

1	2	3	4	5
	Moliūnai* (Prie Pyvesos up.)	Krikliniai		Akmuo prie didelio ąžuolo.
161.	Narteikiai (J.Valašino)	Joniškėlis	80x60; h=30; dub. sk. 16, gylis 10	Gulėjo prie trobos durų, perkeltas į A.Jurgaičio sodybą.
162.	Nemeikšiūnai (Kruopio)	Tetirvinai	100x86; h=28; dub. sk. 16, gylis 7	Rastas ardant šios sodybos, nugriautos prieš I pasaulinį karą, pamatus.
163.	Nereikoniai (J.Vaitiekūno)	Grūžiai	70x65; h=35; dub. sk. 13, gylis 5	Buvo klėties prielaiptis; įverstas į griovį. Dubuo lėkštės formos, negilus.
164.	Norgėlai (Prie mokyklos)	Deglėnai	110x90; h=45; dub. sk. 17, gylis 10	Rastas senuose pama- tuose (kitas - karčemos pamatuose).
165.	Pabuojai	Pušalotas	Akmens sk. 88; h=20; dub. sk. 15, gylis 4	Rastas senuose pama- tuose, perkeltas į Pumpėnus - J.Prankos sodybą. Apvaliai ap- tašytas, dubuo cilin- drinis, be aštrios viršutinės briaunos.
166.	Papiškiai (A.Neuronio)	Pušalotas	112x87; h=33; dub. sk. 16, gylis 10	Svirno prielaiptis. Pervežtas į Pasvalj.
167.	Papiškiai (Ten pat)	Pušalotas	110x96; h=15; dub. sk. 13, gylis 7	Prie to paties svirno. Perkeltas į Pasvalj.
168.	Pasvalys (Žydų antkapis)		dubuo tipiškas	Rastas žydkapiuose, užrašas nuskaldytas Perkeltas į Vilnių, Reli- gijų istorijos muziejų.

1	2	3	4	5
	Pasvalys			Prie Pasvalio muziejaus suvežti akmenys su dubenimis iš įvairių rajono vietų.
169.	Porijai (Parke)	Daujėnai	104x88; dub. sk. 20, gylis 16	Rastas senuose pamatuose ir perkeltas į parką.
170.	Porijai (Tvarte)	Daujėnai	90x80; dub. sk. 15, gylis 12	Įmūrytas sienoje.
171.	Pušalotas		72x64; h=44; dub. sk. 22, gylis 15	Rastas lauke. Perkeltas į Pasvalį.
172.	Ratkūnai (Laukuose)	Kiemėnai		Rastas melioratorių, perduotas į Religijų istorijos muziejų.
173.	Ratkūnai (A.Samo)	Kiemėnai	122x105; h=28; dub. sk. 18, gylis 8	Atvilktas iš netoli buvusios akmenų krūvos. Resp. r. pam.
174.	Ratkūnai (Netoli A.Samo)	Kiemėnai	dub. sk. 18, gylis 14	Buvo akmenų krūvoje - senoje sodyboje. Suskaldytas.
175.	Rinkūnai (S.Grubienės)	Pumpėnai	106x40; dub. sk. 22, gylis 11	Įmūrytas gyv. namo pamate.
176.	Saugogala* (T.Janušonio)	Saločiai	80x70; h=45; dub. sk. 30, gylis 14	Atvežtas prie Saločių bažnyčios. Dubuo grubiai iškaltas, greičiausiai skirtas bažnyčiai.

1	2	3	4	5
177.	Sindriūnai (L.Kazėno)	Pasvalys	100x80; h=40; dub. sk. 19, gylis 16	Prieš išskirstant į vienkiemius buvo svirno prielaidis. Ketinama perkelti į Pasvalį.
	Smilgeliai*	Pumpėnai	500x300; h=200	Buvęs dubenuotasis aukuras (P.Tarasenka). Suskaldytas.
178.	Smilgiai (P.Galvanavičiaus)	Daujėnai	dubuo įprastinis	Nustumtas į akmenų krūvą prie Orijos upelio.
179.	Stipinai	Joniškėlis	85x79; h=26; dub. sk. 16, gylis 10	Rastas akmenų krūvoje, perkeltas į Pasvalį.
180.	Stipinai (J.Grybės)	Joniškėlis	90x82; h=30; dub. sk. 18, gylis 15	Įkastas prie šulinio kibirui pastatyti.
181.	Svirpliškis (B.Kavaliausko)	Pasvalys	dubuo įprastinis	Buvo daržinėlės pamate.
182.	Šimoniai (J.Salučkos)	Pasvalys	120x100; h=25; dub. sk. 18, gylis 14	Svirno prielaidis; taip pat buvo ir prieš persikeliant į vienkiemius.
183.	Šimoniai (Ten pat)	Pasvalys	95x64; h=22; dub. sk. 17, gylis 12	Greta pirmojo. Dubuo išsuktas, bet ne visai apvalus.
184.	Šimoniai (O.Rauduvienės)	Pasvalys		Rastas pamatuose ir sunaikintas.
185.	Šiukštoniai	Grūžiai	73x64; dub. sk. 16, gylis 8	Guli kaip klėties prielaidis.

1	2	3	4	5
186.	Švobiškis (L.Rimkūnienės)	Grūžiai	110x70; h=30; dub. sk. 15, gylis 5	Guli kaip klėties prielaitis. Dubuo lėkštės formos, grubiai iškalta.
187.	Valmoniai (A.Trybės)	Pušalotas	105x95; dub. sk. 17, gylis 14	Gyvenamojo namo prielaitis.
188.	Vienžindžiai (V.Tonkevičiaus)	Grūžiai	92x67; h=31	Gyvenamojo namo prielaitis. Perkeltas į Pasvalį.
Plungės rajonas				
	Plungė* (Parke)			Pasak padavimų, prie Perkūno ažuolo buvęs aukuras.
189.	Šašaičiai	Žlibinai		Ant akmenų, vad. "Dievo stalu", stovi koplytėlė.
Prienų rajonas				
190.	Noreikiškės* (J.Pagačiausko)	Stakliškės	2 vertikalūs akmenys; h=100-110	Abu "Laumių akmenys" yra prie Laumės kalno. Resp. r. pam.
191.	Noreikiškės (J.Janavičiaus)	Stakliškės	360x160; h=80	Akmuo "Raganos pečius" su niša. Apskaldytas. Resp. r. pam.
Radviliškio rajonas				
192.	Beinorava (Paljansko)	Sidabravas		Akmuo su dubeniu prie autobusų stotelės.
193.	Beinorava (Ožalinsko)	Sidabravas		Akmuo su dubeniu, įmūrytas į tvarto pamatus.

1	2	3	4	5
194.	Beinorava (Prie kontoros)	Sidabravas		Akmuo su dubeniu, atvilktas iš Rūdžių k.
195.	Burbiškis (Parke)	Pakalniškiai	130x94; h=45; dub. sk. 22, gylis 12	Akmuo su aukštaitiškoju dubeniu. Resp. r. pam.
196.	Dambava (Prie bažnyčios)	Pakalniškiai	84x54; h=27; dub. sk. 20, gylis 17	Paviršiaus plokštuma lygiai nugludinta.
	Dargėnai* (Kalvoje prie Kiršino up.)	Sidabravas		Nuo buvusios Jėzuitų bažnyčios likęs akmuo su dubenimis ir ženklais (P.Tarasenka). Neras-tas.
197.	Daukonys (Prie Radeno)	Pakalniškiai	265x250; h = 170 ; griovys 200x7 gylis 11	Ant akmenų aukota (?) (Šeduvos muziejaus duomenys), nors griovys turbūt kaltas kitais tikslais.
198.	Dotiškiai (P.Tamošiūno)	Sidabravas		Apskaldytas akmuo - likęs tik dubuo.
199.	Džiugoniai (A.Petkevičiaus)	Šeduva		Akmuo su dubeniu, įmūrytas namo pamatuose.
200.	Grinkiškis (Netoli nuo bažnyčios)		120x70; h=14; dub. sk. 16, gylis 12	Išartas 1970 m. dubuo išsuktas, bet ne visai apvalus, dugnas nelygus. Resp. r. pam.
201.	Kubiliūnai (J.Kleino)	Baisogala	dubuo įpras-tinis	Prie gyvenamojo namo durų.

1	2	3	4	5
202.	Kutiškiai	Radviliškis	sk. 100; dub. sk. apie 20, h=10	Cilindrinis aukuras su cilindrinio dubeniu. Akmens apačia išplatėjusi (R. Bikulčienė iš Kutiškių). Minėjo P. Tarasena, A. Tautavičius, I. Jablonskis, M. Černiauskas. Neišlikęs.
203.	Miškiai (Lauke)	Sidabras	85x65; h=30; dub. sk. 17, gylis 13	Dubuo sukant truputį pasislinkęs į vieną šoną.
204.	Miškiai (Pamatuose)	Sidabras	85x55; h=44; dub. sk. 20, gylis 16	Įmūrytas tvarte. Dubuo kiek ovalinis, išsuktas.
205.	Sibičiai (Pamatuose)	Sidabras		Įmūrytas sename gyvenamajame name.
206.	Sibičiai (Prielaiptis)	Sidabras	84x80; dub. sk. 16	Padėtas prie įėjimo į gyvenamąjį namą.
207.	Sibičiai (Prielaiptis)	Sidabras	87x75; dub. sk. 14, gylis 6	Prie gyvenamojo namo (greta).
208.	Šaukotas (J. Ženkauš)		100x100; dub. sk. 19, gylis 12	Išimtas iš senų pamatų ir įmūrytas į krautuvės sieną. Dubens dugno šone išsuktas 3 cm pagilinimas.
209.	Taukuočiai* (P. Masiliūno)	Sidabras	Akmens sk. 28; h=19; dub. sk. 19, gylis 9	Aptašytas dubenuotasis akmuo (?), perkeltas į Šeduvos muziejų.
210.	Vabalčiai (A. Rulio)	Sidabras		Akmuo su dubeniu prie tvarto pamatų. Resp. r. pam.

1	2	3	4	5
211.	Vabalčiai-Dišliai	Baisogala		Akmenį su dubeniu išvežė Radviliškio MSV. Resp. r. pam.
212.	Vaiduloniai (P. Bernoto)	Šeduva	85x85; h=33; dub. sk. 16, gylis 14	Stovėjo prie svirnelio durų, per gaisrą skilo. Perkeltas į Rumšiškių muziejų.
213.	Vaiduloniai (Laurinaičio)	Šeduva	75x60; h=35; keturk. dubuo 22x18, gylis 7. Apval. dub. sk. 12, gylis 6	Buvo tvarto pamate dubeniu į išorę. Jame buvo lakinami žalčiai, nes jie "laimę neša". Perkeltas į Rumšiškes.
214.	Vaiduloniai (M. Čaikos)	Šeduva	100x70; h=22; dub. sk. 16, gylis 17	Buvo įmūrytas senojo tvarto pamate prie durų. Perkeltas į Rumšiškes.
215.	Vaiduloniai (Ten pat)	Šeduva	90x60; dub. sk. 18	Įmūrytas to paties tvarto kitam gale.
216.	Vaiduloniai (Ten pat)	Šeduva	55x55; dub. sk. 17	Įmūrytas naujajame M. Čaikos tvarte.
217.	Vaiduloniai (Ten pat)	Šeduva	105x95; dub. sk. 17, gylis 10	Guli pakelėje prie pelkutės. Dubuo beveik ovalinis, tik su nuotakiu dugnu.
218.	Vaiduloniai (Ten pat)	Šeduva	100x80; dub. sk. 19, gylis 12	Lauke, į kitą pusę nuo sodybos, buvusių pamatų kampe. Prie akmens rasta daug kaulų, židinių.
219.	Valdeikiai (Malinauskienės)	Pakalniškiai	88x60; h=35; dub. sk. 18, gylis 10	Atkeltas iš senos sodybos. Dubuo kūginis, išsuktas akmens pakraštyje.